

**UUDELLEENKIRJOITETTU NAUSICÄÄ HAASJOEN TE-
OKSESSA NAUSIKAA**

Noora Perttunen
Maisterintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesä 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Noora Perttunen	
Työn nimi Uudelleenkirjoitettu Nausicaä Haasjoen teoksessa <i>Nausikaa</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Heinäkuu 2023	Sivumäärä 46
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tarkastelen maisterintutkielmassani Pauliina Haasjoen runoteosta <i>Nausikaa</i> uudelleenkirjoittamisen näkökulmasta ja vertaan teosta sen yhteen hypotekstiin, Hayao Miyazakin <i>Tuulen laakson Nausicaä</i> -mangasarjaan.</p> <p>Tutkielmassa kiinnostukseni kohdistuu erityisesti siihen, miten Haasjoen runoista muotoutuu ikään kuin uusi Nausicaä. Tutkielmani teoriatausta koostuu ekokriittisestä, ekofeministisestä ja posthumanistisesta kirjallisuudentutkimuksesta. Hyödynnän tutkimuksessani myös postapokalyptisen kertomuksen teoriaa sekä Gérard Genetten termistöä ja teoriaa hypertekstuaalisuudesta. Tutkimusmetodini on lähiluku teoreettisen viitekehyksen kautta.</p> <p>Tutkielman tekemistä ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset: 1) Mitä hypertekstuaalisuuden muotoa <i>Nausikaa</i> edustaa? 2) Miten Haasjoen <i>Nausikaa</i> ja Miyazakin <i>Nausicaä</i> vertautuvat keskenään? Minua kiinnostaa erityisesti, miten <i>Nausikaa</i> eroaa suhteessa Miyazakin <i>Nausicaä</i>-hahmoon.</p> <p>Haasjoen <i>Nausikaan</i> hypertekstuaalisuuden muoto on transpositio eli vakava muunnos. Haasjoen teoksen edetessä runoista muotoutui ”uusi” <i>Nausikaa</i>. Teoksen edetessä <i>Nausikaa</i> kasvoi omaksi hahmokseen. Haasjoen <i>Nausikaa</i> on vielä syvemmin osa luontoa kuin Miyazakin <i>Nausicaä</i>.</p> <p>Asiasanat: Pauliina Haasjoki, Hayao Miyazaki, antroposeeni, ekofeminismi, ekokritiikki, posthumanismi, uudelleenkirjoittaminen, palimpsesti, suomalainen runous, manga, transtekstuaalisuus, hypertekstuaalisuus, subteksti</p>	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
1.1	<i>Nausikaa</i> ja <i>Tuulen laakson Nausicaä</i>	1
1.2	Tutkimuksen taustat ja tutkimuskysymykset.....	3
2	TEORIATAUSTA, METODI JA KÄSITTEET	7
2.1	Kirjallisuudentutkimuksen tulokulma	7
2.1.1	Postapokalyptisen kertomuksen teoria.....	7
2.1.2	Ekokritiikki, ekofeminismi ja posthumanismi	9
2.1.3	Lähiluvun linssi	12
2.2	Keskeiset käsitteet	13
2.2.1	Antroposeeni.....	13
2.2.2	Dualismit – halkaistu maailma.....	14
2.2.3	Genetten trantekstuaalisuus, palimpsesti ja subteksti.....	15
2.2.4	Uudelleenkirjoittaminen	17
3	NAUSIKAA VS. NAUSICAÄ.....	18
3.1	Henkilöhahmojen yleiset piirteet.....	18
3.2	Arkkityyppinä “valittu”	19
3.3	Henkilöhahmojen luontosuhde	23
3.4	Ystävä ja rauhoittaja.....	32
3.5	Hypotekstistä hypertekstiin	36
4	PÄÄTÄNTÖ.....	41
	LÄHTEET	44

1 JOHDANTO

1.1 *Nausikaa ja Tuulen laakson Nausicaä*

Tarkastelen maisterintutkielmassani Pauliina Haasjoen runoteosta *Nausikaa* (2022) uudelleenkirjoittamisen näkökulmasta ja vertaan teosta sen yhteen subtekstiin. Teoksensa lopussa Haasjoki kertoo avoimesti inspiroituneensa muun muassa Hayao Miyazakin *Tuulen laakson Nausicaä* -elokuvasta (1984) ja samannimisestä mangasarjasta (1982–1994). *Nausikaa* on saanut innoituksensa useammasta eri lähteestä, mutta valitsin tutkielmaani käsiteltäväksi edellä jo mainitun pohjatekstin, *Tuulen laakson Nausicaä* -mangasarjan. Keskityn animaatioelokuvan sijaan mangaan, koska se on alkuperäisteoksena keskustelee Haasjoen teoksen kanssa intertekstuaalisesti monipuolisemmin. Elokuva mukailee mangasarjaa toisen osan puoliväliin saakka, joten sarjakuva on elokuvaversiota huomattavasti pidempi ja moniulotteisempi. Elokuva ja mangasarja ovat tematiikaltaan samanlaiset, mutta mangaversiossa päästään niin sanotusti ”pintaa syvemmälle”.

*Tuulen laakson Nausicaä*¹ on Hayao Miyazakin suunnittelema ja kuvittama mangasarja. Miyazaki myös ohjasi mangaan ensimmäisten osien pohjalta animaatioelokuvan. Tarina sijoittuu tulevaisuuteen maailmanlaajuisen sodan jälkeiseen aikaan. Teoksen päähenkilö on Nausicaä, pienen valtakunnan prinsessa, joka elää Tuulen laaksossa postapokalyptisellä maapallolla myrkyllisen ekosysteemin keskellä. Prinsessa joutuu osallistumaan valtakuntien väliseen sotaan, kun ympäristökatastrofi ja muut vaarat uhkaavat ihmiskuntaa.

Tarinan alussa kerrotaan maailman historiasta. Ennen tuhoisaa sotaa Euroasian mantereen länsiosissa syntyi teollinen sivilisaatio muutamassa vuosisadassa ja se levittäytyi koko maailmaan. Suurteollisuusyhteiskunta kulutti hetkessä loppuun maapallon rikkauudet, saastutti ilman ja muovasi eläviä olentoja tahtonsa mukaan. Tämä maailmantila kesti tuhat vuotta, jonka jälkeen tunnettu maailma tuhoutui.

¹ Jap. 風の谷のナウシカ, Kaze no tani no Naushika.

Tulen seitsemän päivää -nimisen sodan tuoksinnassa maa paloi levittäen saastepilviä, ja valtaosa maanpinnasta ja meristä saastui ja muuttui myrkyllisiksi. Teollinen siviilisaatio ei enää toipunut, mutta selviytyneet ihmiset löysivät keinon elää tuhoutuneessa maailmassa. Esimerkiksi avaruusmatkailun taito menetettiin, mutta jäljelle jääneet ihmiset pystyvät vielä käyttämään purjelentokoneita sekä moottorikäyttöisiä lentokoneita tutkimiseen, kuljetukseen ja sodankäyntiin.

Nausicaän tarinan alkaessa ihmiskunnasta jäljelle jääneitä ihmisiä uhkaavat keskinäiset taistelut luonnonvaroista, jättimäiset hyönteiset ja Fukai-myrkkymetsä, joka leviää itiöidensä avulla koko ajan kaventaen ihmisten elintilaa. Ihmiset eivät voi asua Fukaiassa, joten he elävät pienillä alueilla myrkkymetsän reuna-alueilla. Tuulen laakso halutaan mukaan suurvaltojen väliseen sotaan, vaikka pieni kylä haluaisi vain olla rauhassa. Nausicaä on luonteeltaan enemmän parantaja kuin tappaja, ja hänellä onkin erityinen suhde Fukaihin ja siellä asuviin hyönteisiin. Fukain hallitsijat Oomut ovat erityisiä hyönteisiä, sillä ne osaavat telepaattisesti viestiä Nausicaän kanssa. Nausicaä näkee kaikessa jotain hyvää, ja hän pyrkii sopuisaan rinnakkaiseloon niin ihmisten kuin luonnon kanssa.

Tuulen laakson Nausicaän ensimmäisen osan takakannessa on kerrottu Miyazakin inspiraation lähteistä. Nausicaän hahmo on tuttu Homeroksen *Odyssiasta*, mutta Miyazaki painottaa ihastuneensa Bernard Evslinin pienoissanakirjan Nausicaän, jota kuvailtiin kolmen sivun verran. Häntä viehätti erityisesti se, että Nausicaä oli herkkä ja nautti luonnossa leikkimisestä. Miyazaki muisti myös *Konjaku Monogatari*² prinsessan, joka rakasti hyönteisiä. Prinsessa ei välittänyt sen ajan yhteiskunnan säännöistä, mutta häntä pidettiin varsin outona. Hän liikuttui kasveista, puista ja taivaasta. Kun *Animage*-lehti pyysi Miyazakia piirtämään mangaa, Nausicaä ja hyönteisiä rakastava prinsessa olivat muuttuneet yhdeksi hahmoksi hänen päässään. (Miyazaki & Valkama, 2008a, s. 129.)

Pauliina Haasjoen *Nausikaa* on runoteos, joka tarkastelee feministisiä ja planetaarisia teemoja ja syventyy aineenkierron ja lajienvälisyyden tutkimiseen. Teoksen sivuilla kuvataan erillisyyden kokemista sekä kaipuuta ja pyrkimystä sulautua osaksi toisten olemusta. Se korostaa yhteyttä ei ainoastaan orgaaniseen maailmaan, vaan myös laajemmin kaikkeen olevaan. Teos kuvaa kehon ja mielen yhtenäisyyttä ja tuokin eri lajit toistensa läheisyyteen, jolloin ihminen saa osansa maailmassa vallitsevasta ilosta. Teoksen runot ovat pääasiassa vapaamittaisia proosarunoja, eli ne näyttävät enemmän proosakatkelmilta kuin perinteisiltä runomittaisilta runoilta. Säejaakoista runokieltä löytyy myös paikoitellen.³

² Jap. 今昔物語. Suom. "Menneet ja nykyiset tarinat, japanilainen kertomuskokoelma 1100-luvulta Heian-kaudelta".

³ 2000-luvun alussa Suomessa alkoi proosarunouden aikakausi. Muuttuvaisesta luonteestaan huolimatta runouden ja runojen perusidea on kuitenkin säilynyt samanlaisena, sillä runon muoto sallii monenlaisen ilmaisun.

Nausikaa on rakenteeltaan päiväkirjamainen ja se jakautuu löyhästi kahdeksaan osaan. Osioiden "nimet" ovat eri päivämääriä. Teoksen lopussa Haasjoki kertoo, mitkä aikaisemmat teokset ovat vaikuttaneet Nausikaan hahmoon. Haasjoki mainitsee Miyazakin elokuvan ja mangasarjan *Tuulen laakson Nausicaä* lisäksi muun muassa antiikin Kreikan taruston sekä Pippa Ehrlichin ja James Reedin dokumenttielokuvan *My Octopus Teacher* (2020). Eräässä haastattelussa Haasjoki kuvaa teostaan seuraavasti:

Nausikaa itse syntyy Miyazakin Tuulen laakson Nausikaasta ja salaperäisen Nausikaa-nimen eri kantajista: halusin kirjoittaa heistä liukuvasti toisiinsa sekoittuneina. Ehkä myös dokumentissa kohdattu mustekala on Nausikaa. Sankarihahmo, jonka yksilöllisen sankaruuden tahtoisin koko ajan kyseenalaistaa, tulee minulle yhä rakkaammaksi." (STT info, 2022.)

Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten Miyazakin Nausicaän hahmo rakentuu uudelleen Haasjoen Nausikaa-teoksessa. Haluan selvittää, miten teoksessa rakentuu "uusi" Nausikaa ja miten se vertautuu Miyazakin Nausicaä-hahmoon.

1.2 Tutkimuksen taustat ja tutkimuskysymykset

Kaikki kirjoittaminen perustuu uudelleenkirjoittamiseen, ja voidaan väittää, että kaikki kirjallisuus on hypertekstuaalista (ks. esim. Genette 1997, s. 9; Orr 2003, s. 133). On jopa ajateltu, että kaikki on jo sanottu ja näin ollen kaikki kirjallisuus väistämättä on uudelleenkirjoittamista, vaikka kirjailija ei välttämättä tietoisesti sitä tavoittelisikaan. Mikään teksti ei synny itsestään, ja jokainen nykyajan teksti on intertekstuaalista (Mirenayat, 2015).

Tutkielmassa kiinnostukseni kohdistuu erityisesti siihen, miten Haasjoen runoista muotoutuu ikään kuin uusi Nausicaä. Tutkielmani teoriatausta koostuu ekokriittisestä, ekofeministisestä ja posthumanistisesta kirjallisuudentutkimuksesta, mutta pääfokukseni on erityisesti ekofeminismissä. Hyödynnän tutkimuksessani myös Gérard Genetten termistöä ja teoriaa hypertekstuaalisuudesta. Edellä mainituista koostuu myös tutkimusmetodi, joka on lähiluku teoreettisen viitekehyksen kautta. Näin ollen luen ja tarkastelen ekokritiikin, ekofeminismin ja posthumanismin sekä Genetten termistön avulla uudelleenkirjoitettua Nausicaän henkilöhahmoa. Lisäksi vertailen Haasjoen Nausikaa Miyazakin Nausicaä keskenään. Tutkielman tekemistä ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Mitä hypertekstuaalisuuden muotoa *Nausikaa* edustaa?
2. Miten Haasjoen Nausikaa ja Miyazakin Nausicaä vertautuvat keskenään?

Nausikaa ja Nausicaä ovat henkilöhahmoina tyyliltään samankaltaiset, mutta loppulema on teoksissa erilainen. Minua erityisesti kiinnostaa, miten Nausikaa eroaa

suhteessa Miyazakin Nausicaä-hahmoon. Miten Nausikaa uudistuu ja muuttuu? Miyazakin Nausicaällä on erityinen luontosuhde, mutta näkyykö se Nausikaassa?

Mangasarjan tarina sijoittuu postapokalyptiseen maailmaan, joten sivuan tutkielmassa myös postapokalyptisen kertomuksen teoriaa. Kertomuksen teoria ei lähtökohtaisesti ole olennainen osa runouden tutkimusta. Haasjoen runot ovat kuitenkin proosarunoja, joita voi lukea kertomuksina. Tämän vuoksi hyödynnän luennessa kertomuksen teoriaa.

Sekä Miyazakin että Haasjoen teokset ovat tematiikaltaan ajankohtaisia, vaikka niiden välillä on useampi vuosikymmen. Molemmat taiteilijat ovat saaneet myös tunnustusta työstään. Miyazaki on palkittu elokuvantekijä, mutta hän on menestynyt myös mangataiteilijana. Hänen *Tuulen laakson Nausicaä* -sarjalleen myönnettiin Japan Cartoonists Association -palkinto Japanissa vuonna 1994. Teos on myös voittanut Eisner-palkinnon vuonna 1998. (McCarthy, 2006, s. 121.) Haasjoki puolestaan palkittiin Koneen Säätiön Vuoden Kynä -palkinnolla vuonna 2010, Einari Vuorela -runopalkinnolla vuonna 2014 ja Yleisradion Kääntäjäkarhulla vuonna 2015. (Otava, 2023.) *Tuulen laakson Nausicaä* on todella ansainnut maineensa yhtenä vaikuttavimmista ja arvostetuimmista mangasarjoista. Miyazaki tunnetaan laajalti lahjakkaana kertojana ja taitavana taiteilijana, ja hänen luomuksensa ovat inspiroineet monia ihmisiä ympäri maailmaa. Haasjoki ei vaikuta yhtä laajaan yleisöön kuin Miyazaki, mutta hän on silti arvostettu tekijä. Haasjokea pidetään yhtenä merkittävimmistä suomalaisista nykyrunoilijoista.

Miyazakin teoksissa esiintyy usein luontoaiheisia teemoja, mutta *Tuulen laakson Nausicaä* on erityinen esimerkki. Teoksessa on merkittäviä ympäristönsuojelun ja ekofeminismin teemoja, minkä ansiosta elokuvaversio sai World Wildlife Fund for Naturelta (WWF) tunnustusta (Pan 2020, s. 3). Miyazaki kykenee kiteyttämään elokuviinsa jotain erittäin olennaista ja ajatonta sekä ihmisen että ei-inhimillisen välisestä suhteesta. Tällä hetkellä suomenkielisessä nykyrunoudessa voi huomata uuden vihreän aallon, joka korostaa ihmisten roolia osana ympäristöään ekokriisin aikakaudella. Runoilijat pohtivat kriittisesti ihmisten ja muiden eläinlajien välistä suhdetta sekä ylipäättään tekstin mahdollisuuksia tavoittaa ei-inhimillistä. Tämä uusi suuntaus antaa äänen ympäristön ja luonnon äänettömille näkökulmille ja heijastaa kasvavaa ekologista herkkyyttä runoudessa. (Kts. Koistinen & Karkulehto, 2021, s. 64.)

Haasjoen tuotantoa on tutkittu aika paljon. Viimeisin artikkeli on Venla Niinistön *“Kaltaisuutemme, eleittemme vastaavuus, peilaavuutemme” – Itserefleksiivisyys osana lajienvälisten suhteiden kuvausta Pauliina Haasjoen runoteoksessa Nausikaa* (2023). Niinistö viittaa artikkelissaan myös tuoreeseen Sanna Karkulehdon, Aino-Kaisa Koistisen ja Nóra Ugron artikkeliin *Planetary activism at the end of the world: Feminist and post-humanist imaginaries beyond Man* (2022). Artikkelissa esitellään suomenkieliseen nykyrunouteen sisällytettyä feminististä posthumanismia, joka ottaa huomioon ihmisten ja

ei-inhimillisten olentojen väliset erot ja hierarkiat sekä sukupuoleen liittyvät valtasuhteet. Artikkelin mukaan posthumanistisen kirjallisuudentutkimuksen eettinen suuntautuminen sisältää inhimillisen ja ei-inhimillisen, ihmisen ja eläimen välisen rajavedon kyseenalaistamisen ja ihmisyyskäsitteen uudelleenmäärittelyn. Samankaltaista posthumanistista ajattelua nähdään myös monissa *Nausikaan* runoissa.

Miyazakin teokset ovat herättäneet laajaa kiinnostusta maailmalla, mikä näkyy useiden teosten, tutkimusten ja artikkeleiden määrässä. Lisäksi ne ovat toimineet tutkimuskohteina myös suomalaisissa artikkeleissa ja opinnäytteissä, sillä niiden moniulotteisuus tarjoaa tarkastelupohjaa eri tieteenaloille ja näkökulmille. Miyazakin tuotantoa on tutkittu kansainvälisesti varsin laajasti, mutta hänen elokuvista on enemmän tutkimuksia kuin mangasarjasta. Rukma Kawentar ja Redyanto Noor artikkelissaan *Manga As Educational Material for Children About Environment Through Hayao Miyazaki's Manga Nausicaa: Of the Valley of The Wind* väittävät, että monet pitävät mangaa edelleen "halpana" kirjallisuutena. Heidän mukaansa manga voi kuitenkin olla erittäin tehokas oppimateriaalin tarjoaja ja opetuksen väline, erityisesti ympäristöaiheiset mangat. Kirjoittajat lähestyvät *Tuulen laakson Nausicaä* -mangaa sarjakuvien lukemisen käsitteen ja ekokriittisen lähestymistavan avulla. Näiden käsitteiden ja lähestymistapojen kautta nähdään, että manga median saa lukijat kiinnostumaan kyseisestä teosarjasta, ja lukija pystyy nopeasti ymmärtämään teosten sisältämät moraaliset viestit. (Kawentar & Noor, 2021.) Ajatus siitä, että kaunokirjallisuus voi herättää kiinnostusta ekologisia teemoja kohtaan motivoi myös tätä maisterintutkielmaa.

Nykyaikainen ilmastonmuutos tunnustetaan suurelta osin ihmisen aiheuttamaksi ilmiöksi, joka sai alkunsa ja jatkuu ihmisen teollisesta toiminnasta, joka tuottaa valtavia määriä kasvihuonekaasupäästöjä. Ilmakehän kasvihuonekaasupitoisuuksien nousu on puolestaan käynnistänyt sarjan nopeita fysiokemiallisia muutoksia ilmassa, maassa ja meressä. Rannikkojen ekosysteemeihin kohdistuvia fysikaaliskemiallisia muutoksia ovat muun muassa ilman ja veden lämpötilan nousu, merenpinnan nousu ja valtamerien happamoituminen, ja viime vuosikymmeninä nämä muutokset ovat huomattavasti kiihtyneet. (He & Silliman, 2019.) Ideaali tilanne olisi se, että kirjallisuuden ja muiden medioiden kautta ihmiset oppisivat ymmärtämään luontoa ja ilmastonmuutoksia paremmin.

Ilmastokriisi on kiistatta vaikuttanut kaunokirjallisuuteen ja tuonut mukanaan uusia teemoja ja näkökulmia. Kirjailijat ovat tarttuneet aktiivisesti ympäristöongelmiin ja pyrkineet löytämään keinoja kuvata ja käsitellä niitä teoksissaan. Tämä on heijastunut esimerkiksi ekologien aiheiden lisääntymisenä kirjallisuudessa sekä henkilöhahmojen taistelussa ympäristökriisin vaikutuksia vastaan. Ilmastokriisi on kasvatanut epävarmuuden ja turvattomuuden tunnetta ihmisten tulevaisuudessa. Ilmastonmuutos, saasteet ja väestönkasvu ovat aiheuttaneet huolta ja ahdistusta, ja nämä tunteet ovat ilmenevät myös kaunokirjallisuudessa. Ilmastoahdistus voi johtaa

pahimmillaan lamaanukseen, mutta parhaimmillaan se voi toimia voimakkaana kannustimena ja inspiraation lähteenä toimia ympäristön hyväksi. On myös huomattava, että ilmastokriisi on herättänyt monissa ihmisissä halun aktiivisesti osallistua ilmastopolitiikkaan ja -vaikuttamiseen. Yhä useampi ihminen on tullut tietoiseksi ympäristövastuustaan ja ryhtynyt toimiin paremman maailman puolesta. Tämä kasvava halu osallistua voi johtaa konkreettisiin toimiin, kuten ilmastonmuutoksen vastaiseen aktivismiin ja ympäristöystävällisempiin elämäntapoihin. Ilmastokriisin vaikutukset kaunokirjallisuuteen ovat moninaiset, ja se on toiminut sekä herättäjänä että innoittajana. (Lahtinen, 2022, s. 51–52.) Ympäristöteemat ovat nousemassa tärkeäksi osaksi nykypäivän kirjallisuutta, ja ne voivat auttaa lukijoita paremmin ymmärtämään ja käsittelemään maailmanlaajuisia ympäristöongelmia. Lisäksi kirjallisuus voi rohkaista ihmisiä toimimaan aktiivisesti ympäristön hyväksi ja edistää ilmastonmuutoksen torjuntaa.

2 TEORIATAUSTA, METODI JA KÄSITTEET

2.1 Kirjallisuudentutkimuksen tulokulma

2.1.1 Postapokalyptisen kertomuksen teoria

Greg Garrard väittää, että väestö kasvaa aina siihen pisteeseen saakka, kunnes “kurjuus ja pahe” pysäyttävät kasvun (2004, s. 94). Myös Thomas Malthus puhuu kurjuudesta ja paheesta kirjoittaessaan liikakansoituksesta. Hänen mielestään on tunnustettava, että sodan käynnistäminen on pahe ja sen seuraus kurjuutta (2018, s. 16). Väite korostaa, että väestönkasvu johtaa lopulta ylikansoitumiseen, mikä aiheuttaa resursien niukkuutta ja johtaa konflikteihin. Nämä konfliktit puolestaan johtavat nälänhätään, ruttoon ja sotaan (Garrard, 2004, s. 96). Nykyaikaiset apokalyptiset tarinat kuvaavat usein ympäristön ja yhteiskunnan tuhoa konfliktien seurauksena. Ihmiskunta tuhoaa ensin ympäristön jäänteet ja lopulta itsensä. Varsinkin kylmän sodan aikakausi ja ydinsodan pelko ovat inspiroineet kirjailijoita kirjoittamaan tarinoita ihmiskunnan uhanalaisuudesta tai totaalista hävityksestä ydinsodan vuoksi. Ydinpommista tuli keskeinen symboli ihmisten sukupuuttoon liittyen kirjallisuudessa ja elokuvissa. Ydinaseiden uhka, kuten räjähdysmäinen väestönkasvu, ovat ärsykeitä maailmanloppuajattelulle (Garrard, 2004, s. 102).

Apokalypsia ei aina seuraa ihmiskunnan olemassaolon loppu. Apokalyptisen tarinan erityinen muoto on postapokalyptinen tarina, joka keskittyy elämän mahdollisuuteen lopun jälkeen. Tällaisissa tarinoissa apokalypsia voidaan pitää uutena alkuna ihmiskunnalle. Claire Curtis kuvailee tämän tyyppisen apokalyptisen tarinan viehätyksen johtuvan siitä, että siinä keskitytään ideaan ja mahdollisuuteen aloittaa alusta (2010, s. 7). Uuden alun myötä on toivoa, ja utopistiset haaveet voivat toteutua. Postapokalyptiset tarinat ovat dystooppista, yleensä tulevaisuuteen keskittyvää

tarinankerrontaa, jossa yhteiskunta on romahtanut. Genressä on myös yleistä, että ihmisten moraalialia ja normeja haastetaan. Christopher Palmer kuvaa, että nykyaikainen post-apokalyptinen fiktio etsii "tavallista" luonnetta tilanteessa, jossa tavallinen itse on kyseenalainen ja tavallinen säädyllyisyys usein osoittautuu itsessään epänormaaliksi. Se mikä on arkipäivää, tavallista ja normaalia, onkin ongelmallista apokalypsin jälkeen, kun kaikki sosiaaliset muodot on asetettava tai kuviteltava uudelleen. (Palmer, 2014, s. 159.)

Erityisesti kylmän sodan aikakausi ydinsodan pelkoineen inspiroi apokalyptistä ja postapokalyptistä fiktiota. Gerry Canavan mukaan palaneen ja radioaktiivisen tulevaisuuden sijaan elämme nykyhetkessä, joten me ihmiskuntana voimme päättää olla rakentamatta viimeistä pommia ja olla painamatta laukaistavaa nappia (2014, s. 4). Tällainen mentaliteetti valaa uskoa, että meillä on potentiaalia estää maailmanloppu ennen kuin on liian myöhäistä. Kuitenkin siirryttäessä modernista postmoderniin tämä mentaliteetti muuttuu siten, että alamme odottaa väistämätöntä loppua, kun ihmisen toiminnan aiheuttamat vahingot ilmastolle ja ympäristölle alkavat aiheuttaa pelkoa uudenlaisen apokalypsin vuoksi. Timothy Morton väittää, että ydinholokaustiin verrattuna ilmaston lämpeneminen on kuin hyvin hidas ydinräjähdys, jota kukaan ei edes huomaa tapahtuvan. (Lainattu teoksessa Canavan, 2014, s. 4.) Verrattuna ydinsotaan ja toiveeseen, että emme rakenna pommia tai laukaise sitä, ilmaston lämpeneminen on paljon monimutkaisempi ongelma, joka on juurtunut syvälle nyky-yhteiskuntaan.

Väistämättömyys ei kuitenkaan välttämättä tarkoita antautumista. Slavoj Žižek on kirjoittanut, että meidän on hyväksyttävä se mahdollisuus, että tulevaisuutemme on tuomittu, katastrofi tapahtuu ja se on kohtalomme – ja sitten tämän hyväksymisen taustalla mobilisoitava itsemme suorittamaan kohtalon muuttava teko itsensä ja siten lisätä uuden mahdollisuuden menneisyyteen. Paradoksaalista kyllä, ainoa tapa estää katastrofi on hyväksyä se väistämättömänä. (Žižek, 2009, s. 151.) Postapokalyptisen fiktion yhteydessä tämän ajatuksen voidaan ymmärtää viittaavan siihen, että kuvaamalla väistämätöntä katastrofaalista tulevaisuutta ja tunnistamalla sen syyt, voidaan keksiä tapoja estää se. Tällä tavalla postapokalyptisesta fiktiosta tulee tapa tutkia maailmanlopun syitä ja etsiä keinoja sen estämiseksi.

Miyazakin *Tuulen laakson Nausicaä* -sarjassa tuntemamme yhteiskunta on tuhoutunut jo kauan sitten. Haasjoki inspiroitui teoksesta, joten *Nausikaassa* on myös jotain postapokalyptistä. Miyazakin Nausicaä kamppailee selviytyäkseen sodan ja saastemerren aiheuttamien haasteiden keskellä. Sen sijaan, että hän turvautuisi väkivaltaisiin taisteluihin, Nausicaä pyrkii elämään sovussa kaikkien olentojen kanssa. Vaikka maailma voi olla paha, hän uskoo, että jokaisessa ihmisessä on jotain hyvää, ja tällä hyvyydellä on lopulta suuri merkitys. Samat teemat voidaan löytää Haasjoen runokokoelmasta. Runoissa korostuvat ristiriitaisuudet ja hybridiset elementit, mutta

samalla niissä paljastuu sisäinen voima ja rohkeus, kyky kokea ja tuntea hetkessä sekä mahdollisuus iloita näistä kokemuksista. Runot heijastavat pelottoman herkkyyden läsnäoloa ja näyttävät sekä iloa että valoa haasteiden keskellä.

2.1.2 Ekokritiikki, ekofeminismi ja posthumanismi

Tutkielmani teoriatausta koostuu kolmesta kirjallisuudentutkimuksen suuntauksesta: ekokritiikistä, ekofeminismistä ja posthumanismista. Vaikka ekokritiikki ja posthumanismi ovat osana koostamaani teoreettista viitekehystä, keskityn pääasiassa kuitenkin ekofeminismiin.

Esittelen aluksi valitsemani kirjallisuudentutkimuksen suuntaukset. Ekokritiikissä on pääasiassa kyse siitä, mitä merkityksiä annamme luonnolle, ja miten niiden puitteissa kohtelemme luontoa. Ekokritiikki kytkeytyy sekä kirjallisuuteen että materiaaliseen maailmaan, eli luontoon. (Lahtinen & Lehtimäki, 2008, s. 8.) Ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään inhimillisen ja ei-inhimillisen välisiä suhteita sekä niiden esittämistä laajasti kulttuurissa ja kirjallisuudessa. Ekokritiikin avulla usein tutkitaan poliittisia ja eettisiä ongelmia, joten tutkimus on pääosin yhteiskuntakriittistä. Näkökulma on usein huolella luonnon puolesta, sillä ihminen on vaikuttanut toiminnallaan biosfäärin heikkenemisen (Tieteen termipankki, 2023). Ekokriittisessä tutkimuksessa voidaan tarkastella esimerkiksi teosten ympäristökuvausten ja ekologisen ajattelun yhteyksiä sekä niiden vaikutusta yhteiskunnan ja yksilöiden suhtautumiseen ympäristökysymyksiin. Abstraktilla tasolla kulttuurin ja luonnon vastakkainasettelua pyritään poistamaan tai ainakin kyseenalaistamaan. Ekokritiikki on luonteeltaan myös poikkitieteellistä, sillä se yhdistää niin humanisteja kuin luonnontieteilijöitä.

Ekofeminismi yhdistää ekologisen ajattelun ja feministisen teorian. Ekofeminismissä kiinnitetään huomiota yhtäläisyyksiin kaikkien alistamisen muotojen välillä, sillä se on oikeastaan ekofeminismin perusta. Alistamisen muotojen taustalla toimivat samat mekanismit, oli kyseessä sitten rotuun, luokkaan tai sukupuoleen perustuva sorto. Naisten alistaminen on keskeisin alistamisen mekanismeista, mutta se toimii myös hyvin teoretisoituna ja valaisevana mallina mille tahansa sortamiselle, kuten esimerkiksi luonnon alistamiselle. Kaikki sorretut hyvin usein feminisoidaan ja naturalisoidaan. Alistamisen taustalla toimii kartesiolaisen ideologian ydin, eli käsitys järjen vallasta luonnon yli. Tällöin alisteisena olleet ryhmät nähdään osana alempaa luokkaa, jonka hallitseminen järjen avulla on sekä luonnollista että luonnon järjestyksen mukaista. Kyseiseen alempaan luokkaan on luettu eläimet, orjat, kolonisoitujen seutujen alkuperäiskansat, naiset ja köyhät. Yhdistävinä tekijöinä edellä mainituille ryhmille on niiden näkeminen enemmän luontoon kuin järjen tai sivistyksen piiriin

kuuluvina. Ryhmät yhdistetään järjenvastaisuuteen, tunteellisuuteen sekä ruumiillisuuteen, jota pidetään kaoottisena ja eläimellisenä. (Plumwood, 1994, s. 72–75.)

Françoise d'Eaubonnen teos *Le Féminisme ou la mort* (1974) oli lähtölaukaus ekofeministiselle suuntaukselle. Teoksessa lanseerataan käsite *ekologinen feminismi*, ja siinä pyritään osoittamaan, että toisen sukupuolen dominanssi täytyy poistaa. Ekofeminismin avulla pyritään ymmärtämään, millä tavoin naiset ja luonto ovat yhteydessä toisiinsa sekä miten kulttuuriset, poliittiset ja taloudelliset voimat vaikuttavat suhteeseen.

Posthumanismin avulla voidaan puolestaan päästä luonto-kulttuuri-erottelun tuolle puolen. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus tarkastelee ihmisen ja muiden elollisten ja elottomien asioiden, kuten teknologian, suhdetta kirjallisuudessa. Se haastaa perinteistä ihmiskeskeistä ajattelutapaa ja pyrkii laajentamaan käsitystämme ihmisen ja muiden olioiden välisestä vuorovaikutuksesta. Tutkimusalaan kuuluu myös esimerkiksi eläimien ja kasvien tutkiminen kirjallisuudessa sekä kysymykset siitä, miten teknologiset muutokset vaikuttavat ympäristöön ja ihmisen toimintaan. Posthumanismi haastaa ihmisen aseman ylivertaisen lajina, ja sen avulla pyritään näkemään ihminen osana laajempaa ekologista ja teknologista verkostoa. (Lummaa & Rojola, 2014, s. 13–32.)

Inhimillisiä ja ei-inhimillisiä suhteita tarkastelevat humanistiset tutkimussuuntaukset, kuten humanistinen ympäristötutkimus, ekokritiikki ja posthumanismi osoittavat, että ympäristön tila ja luonnonvarojen käyttö sekä aiheeseen liittyvä tieteellinen tutkimus ja yhteiskunnallinen toiminta ymmärretään nykyisin myös humanistisen tutkimuksen kannalta olennaisiksi asioiksi (Karkulehto ym., 2019). Ympäristökriisi ja muu ihmiskunnan ahdinko näkyvät dystooppisina kertomuksina kaunokirjallisuudessa, muissa taiteissa ja laajemmin kulttuurissa (Isomaa & Lahtinen, 2017, viitattu lähteessä Hyttinen ym., 2020, s. 11). Ympäristö- ja resurssikysymysten kulttuuriset ja sosiaaliset ulottuvuudet eivät ole keskiössä, vaan luonnon tila. Luonnon monimuotoisuuden ja luonnonvarojen väheneminen sekä ilmastonmuutos sekä luonnonympäristöjen rappeutuminen painostavat yhteiskuntaa muuttumaan perusrakenteitaan myöten. (Hyttinen ym., 2020, s. 11.) Tuntemme elämä tulee muuttumaan radikaalisti tulevana vuosina, sillä fossiiliset energialähteet on korvattava, ja sekä kuluttaminen että tuotanto täytyy saada ekologisesti kestäväälle pohjalle.

Ekofeminismi tuo uusia lähestymistapoja fiktion analysointiin, sillä se yhdistää elementtejä sekä vihreästä liikkeestä että feminismistä. Ekofeminismissä siis yhdistyy huoli ihmisen toiminnan vaikutuksista muuhun luontoon ja kritiikki yleistä sukupuolittumista kohtaan, sillä sen takia naisia alistetaan, riistetään ja saatetaan alempiarvoiseen asemaan. Ekofeminismi on samalla aaltopituudella syväekologian (engl. *deep ecology*) kanssa. Molemmat jakavat näkemyksen siitä, että ihmiskunnan tulisi miettiä luontosuhteensa täysin uusiksi. Ihmisetkin ovat osa luonnollista maailmaa, joten se

tulisi nähdä kokonaisuutena, jonka osaset ovat riippuvaisia toisistaan. (Mellor, 1997, s. 1.) Syväekologia tarkastelee ihmiskunnan ja luonnon välisiä tuhoavia symbolisia, psykologisia ja eettisiä suhteita sekä näiden korvaamista elämää säilyttävällä kulttuurilla (Ruether, 1993, s. 14).

Ekofeminismi juontaa juurensa naisten ympäristökirjoituksesta, toisen aallon feministisestä kirjallisuus- ja ekokulttuurikritiikistä (Gaard, 1993, s. 3). Ekofeminismi syntyi 1970-luvun puolivälissä samoihin aikoihin toisen aallon feminismiin ja vihreän liikkeen kanssa. Ekofeminismistä keskusteltaessa on syytä pitää mielessä, että ei ole olemassa vain yhtä ja kaikenkattavaa "ekofeminismiä". Käsite sisältää useita erilaisia teorioita ja näkökulmia, joista osa on ristiriidassa keskenään. Sama pätee myös feminismiin itseensä. Ekofeminismin laajasta kirjosta on kuitenkin eroteltavissa kaksi päälinjaa, jotka ovat sosialistinen/marxilainen ja radikaali/kulttuurinen/spirituaalinen ekofeminismi. Radikaali lähestymistapa ympäristökysymyksiin värittivät varhaista ekofeminististä kirjallisuutta etenkin Yhdysvalloissa. Tämä johti siihen, että ekofeministisessä kirjallisuudessa ei tehty suurta eroa akateemisten, runollisten tai hengellisten kirjoitusten välillä. Ekofeminismiä myös kritisoitiin essentialistiseksi ja mystiseksi. Kuitenkin ekofeminismin "kypsyessä" kirjallisuus akateemistui, ja asetti raamit teoretisoinnille feministisen ja ekologisen viitekehyksen yhteydestä. (Mellor, 1997, s. 3, 45.) Kaikilla ekofeminismeillä on yhteinen ydin erilaisuuksistaan huolimatta. Kritiikin kohdistuu länsimaisen yhteiskunnan patriarkalisuuteen, ja kyseinen kritiikki on havaittavissa jokaisessa ekofeminististä suuntauksessa.

Nausikaan runoissa jatketaan Haasjoen aiempien runoteosten pohdintaa aineellisuudesta, mutta nyt keskitytään erityisesti kehollisuutta koskeviin kysymyksiin. Teoksessa käsitellään hoivaa ja kehollisuuden merkitystä samankaltaisuuden rakentamisessa, mikä tekee runokokoelmasta selvästi feministisen. Yksi varhaisfeministisen ekokritiikin näkyvimmistä esimerkeistä on Annette Kolodnyn teokset, ja hänen analyysinsä ympäristökirjallisuudesta feminismiin näkökulmasta (Gaard, 1993, s. 3). Hänen tutkimuksensa *The Lay of the Land* (1975) ja *The Land Before Her* (1984) paljastivat, kuinka ympäristönarratiiveissa valkoisen heteroseksuaalisen miehen maailmankuva on ollut dominoivana näkökulmana. Tästä näkökulmasta katsottuna miehet säännöllisesti feminisoivat maan, ja he käyttivät naisellistamista perusteena luonnon alistamiseen. (Gaard, 1993, s. 4.) Tutkimuksissaan Kolodny haastaa aiemmin tutkimattomia termejä, kuten "neitsytmetsä". Uusien maiden kolonisaatio, luonnonvarojen hyödyntäminen ja eläinten vahingoittaminen eurooppalaisten pioneerien toimesta sallittiin, ja luonnon sosiaalinen konstruktio nähtiin ikään kuin "tyhjänä" (Gaard, 1993, s. 4).

Feministisen kirjallisuuskritiikin ja ekokritiikin lisäksi ekofeminismi on ottanut elementtejä ympäristötieteistä, politiikasta ja filosofiasta sekä kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksesta, postkolonialistisesta teoriasta, globalisaatioteorioista (engl. *global theory*) ja queer-teoriasta. Lopulta ekofeminismi on risteytynyt edellä mainittujen

tekijöiden kanssa. Ekofeminismi kehittyi edelleen, ja tämän myötä pystytään analysoimaan yhä useampia asioita. Ekofeminismi on historiallisista ja poststrukturalistisista lähestymistavoista sekä länsimaisista ja globaaleista lähtökohdista tunnustanut ympäristön ja kulttuurin monimutkaisen vuorovaikutussuhteen, ja feministiset näkökulmat ovat antaneet oppaan siihen (Vakoch, 2012, s. 10).

2.1.3 Lähiluvun linssi

Tutkimuksen metodiksi on valittu lähiluku (engl. *close reading*). Lähiluvun tukena toimii teoreettinen viitekehys, joka tässä tutkimuksessa koostuu ekokriittisestä, ekofeministisestä ja posthumanistisesta kirjallisuudentutkimuksesta.

Lähiluku on kirjallisuuden analyysimenetelmä, joka keskittyy tekstin tiettyihin yksityiskohtiin nähdäkseen siinä olevan syvemmän merkityksen. Lähiluvusta johdettu merkitys on lukijan tulkinta kohdasta tai tekstistä. Lähiluvun avulla voidaan tulkita tekstien lisäksi myös muunlaisia kohteita, kuten mediatekstejä, kuvia ja ympäristöjä (Kortekallio & Ovaska, 2020, s. 53). Lähiluvulla saatava tieto on luonteeltaan varsin ehdollista, sillä lähiluvun avulla ei varsinaisesti voida todistaa asian olevan tiettyllä tavalla. Tämän seikan takia lähiluvulla saatu tieto voi haastaa aiempia tutkimuksia ja antaa sopivat lähtökohdat kokonaan uusille tutkimuksille. (Pöysä, 2015, s. 7.)

Tutkimuksen näkökulmana lähiluku edellyttää "tavallista huolellisempaa keskittymistä yksittäisiin teksteihin" (Pöysä, 2015, s. 7). Metodi perustuu periaatteeseen, jonka mukaan tekstissä ei ole "vahingossa" mitään yksityiskohtia. Kirjoittajan tietoiset aiomukset kirjoittamisessa ovat usein merkityksettömiä, tiedostamattomina merkityskerroksina tai jopa ennakkoluulot voidaan sublimoida kirjallisiksi teoksiksi. Jos tekstissä on tulkintaa tukevia yksityiskohtia, tulkinta on pätevä riippumatta siitä, onko tekijä tietoisesti tai tiedostamatta rakentanut tietyn merkityksen tekstiin. Haasteena lähiluvussa on se, miten lukija pystyy seuraamaan konkreettisen analyysin edistymistä ja tekemään johtopäätöksiä, jotka perustuvat koko tekstin tulkintaan (Pöysä, 2015, s. 7).

Kirjallisuudentutkimuksessa lähiluku tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kaunokirjallisuutta tieteellisesti ja kriittisesti. Valitettavasti menetelmästä johtuen tutkijat joutuvat tasapainoilemaan oman subjektiivisen näkökulmansa ja tutkimuksen objektiivisuusvaatimuksen välillä. (Kortekallio & Ovaska, 2020, s. 53.) Koen, että fanittajana en pystynyt lukemaan *Tuulen laakson Nausicaä* -sarjaa kovinkaan puolueettomasti, mutta *Nausikaan* pystyin tutustumaan suhteellisen vapaasti. Toki aikaisemmat kokemukset ja tunteet *Tuulen laakson Nausicaä* kohtaan värjäsivät ensimmäistä lukukokemustani, koska teoksessa oli paljon piirteitä pohjatekstistään.

Feministisen teorian piirissä on ilmaantunut näkökulmia, joissa korostuvat lukemisen sisältämä luovuus, ruumiillisuus ja affektiivisuus. Samalla näissä näkökulmissa tarkastellaan kriittisesti vaatimuksia etäisyyden säilyttämisestä teksteihin.

(Kortekallio & Ovaska, 2020, s. 59.) Eve Kosofsky Sedgwick (1997) on erityisesti tarkastellut poliittisen lähilukemisen haasteita tekstien rakenteiden purkamisessa. Hän kuvailee "paranoidia" lukemistapana, joka on epäilevää ja ennakkointiin perustuvaa. Näin lukemisen odotetaan paljastavan tekstien piilevät normatiiviset ja sortavat rakenteet, kuten rasismia tai naisvihaa. Sedgwick kuitenkin huomauttaa, että maailmassa, jossa sorto ja epäoikeudenmukaisuus ovat rakenteellisia, kaikki muunlainen lukeminen saattaa vaikuttaa liian naiivilta (Sedgwick, 1997, s. 125). Paranoidin, epäilevän lukemisen riskinä on kyynistyminen ja lukemisen herkkyyden menettäminen.

Sen sijaan Sedgwick on kehittänyt "reparatiivisen" lukemisen ajatusta, joka on avoin tekstien monille mahdollisuuksille ja joka kestää epävarmuutta, mahdollistaen luovuuden ja yllätyksellisyyden. Tällaisessa lähestymistavassa tarkentuu huomio tekstin ja lukijan väliseen vuorovaikutukseen sen sijaan, että tavoitteena olisi "paljastaa" tekstien piileviä ongelmia. Tämä lähilukemisen tapa on kriittinen, mutta samalla se ottaa huomioon affektiivisen ulottuvuuden, pureutuen tekstien rakenteisiin samalla vaalien tekstin ja lukijan välistä suhdetta.

2.2 Keskeiset käsitteet

2.2.1 Antroposeeni

Antroposeeni, uusi ihmisen aika, on nimitys geologiselle ajanjaksolle, jonka alkamisen on ehdotettu tapahtuneen noin vuoden 1950 tienoilla. Käsite korostaa ihmisen vaikutusta Maahan, joka on niin laaja-alainen ja voimakas, että se on muuttanut ja heikentänyt merkittävästi koko maapallon tilaa. Ihmiskunnasta on syntynyt geologinen voima, joka muokkaa planeettaa. Antroposeenin aikakaudella ympäristön tila on muuttunut huomattavasti verrattuna edelliseen ajanjaksoon, jota kutsutaan holoseeniksi. Vaikutuksemme voidaan rinnastaa vaikkapa jääkauden tai suuren asteroidin vaikutukseen, sillä se on laajamittainen ja pitkäkestoinen. Planeetan ekosysteemit, ilmasto ja luonnonvarat ovat kärsineet seurauksista, ja siksi on tärkeää ymmärtää ja tunnistaa tämä uusi aikakausi, jotta voimme pyrkiä kestävämpään tulevaisuuteen. (Lummaa, 2017, s. 68–70.)

Elämme ekokriisin aikakautta, ja tämä näkyy väistämättä myös nykykulttuurissa ja -kirjallisuudessa. Miyazaki oli mangasarjallaan aikaansa edellä, sillä hän pohti jo 1980-luvulla ihmisen vaikutusta luontoon. Virallisesti elämme holoseeniepookin aikaa, mutta antroposeenin käsitteen käyttö on laajentunut vuosi vuodelta. Antroposeenin ajan kirjallisuutta on tärkeää tutkia, jotta voimme ymmärtää suhdettamme luontoon. Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa *Figuring Nature in the North. How*

*Contemporary Finnish Literature Makes Sense of Environmental Emergency*⁴ (2021–2025) tutkitaan, kuinka Suomessa kaunokirjallisuus nimeää ja kuvittelee maailmaa ekokriisin aikakaudella. Projektissa tutkitaan dokumentteja antroposeenin alusta, kun taas tässä maisterintutkielmassa keskitytään 1980- ja 2020-lukujen teoksiin.

Donna Harawayn mukaan maailmaa on luotava uusiksi yhdessä ei-inhimillisen luonnon kanssa (2016). Hän välttelee viittaamasta nykyiseen aikakauteemme antroposeenin ja mieluummin kutsuu sitä termillä ”Chthulucene”. Harawayn mukaan se kuvaa osuvammin ja täydellisemmin aikakauttamme sellaisena, jossa ihminen ja ei-inhimillinen liittyvät erottamattomasti toistensa lonkeroiisiin käytäntöihin. Haraway selittää, että elämän ja kuoleman ajattelu vaurioituneella maapallolla on suotuisampaa, kun pyritään hakemaan ja tarjoamaan keinoja rakentaa elämiskelpoisempia tulevaisuuksia. (Haraway, 2016.) Myös Koistinen ja Karkulehto ovat esittäneet, että runouden tarjoamat kuvitelmat mahdollistavat erilaisia ajatuksenjuoksun polkuja, jotka voivat olla hyödyllisiä kriisien ja epävarman tulevaisuuden kohtaamisessa (2021, s. 68).

2.2.2 Dualismit – halkaistu maailma

Ekofeministit ovat sitä mieltä, että koko länsimainen ajattelu ja patriarkaalinen valtajärjestelmä pohjautuvat erilaisiin jakoihin, kuten mies/nainen, kulttuuri/luonto, syy/tunne, mieli/keho, ihminen/eläin ja sivistynyt/alkukantainen (Plumwood, 1994, s. 43). Näihin jaotteisiin liittyy myös selkeä arvolataus, jossa jälkimmäiset nähdään vähemmän arvokkaina tai toisarvoisina (Plumwood, 1994, s. 41–68). Australialainen ekofeministifilosofi Val Plumwood (1939–2008) haastaa ja arvostelee dualismin käsitettä. Plumwoodin mukaan dualismi on prosessi, jossa vastakohtaiset käsitteet muodostetaan ylivallan (*domination*) ja alempiarvoisuuden kautta. Nämä käsitteet nähdään vastakkaisina ja toisensa poissulkevinä. Dualismit ovat juurtuneet syvälle länsimaiseen ajatteluun ja kulttuuriin. Ne luovat hierarkkisia ja sortavia järjestelmiä, jotka vahvistavat tiettyjen ryhmien ylivaltaa muihin nähden.

Plumwood määrittelee dualismit binäärisiksi vastakohtiksi, jotka jakavat maailman erillisiin ja usein vastakkaisiin kategorioihin. Näille luokille on tyypillisesti ominaista hierarkkinen suhde, jossa dualismin toista puolta arvostetaan ja toista alistetaan. Esimerkkejä dualismipareista ovat muun muassa mies/nainen, kulttuuri/luonto, syy/tunne, mieli/keho, ihminen/eläin ja sivistynyt/alkukantainen. Arvostetumpi vallalla oleva puoli on normi, jota vasten toinen, alempiarvoinen puoli määrittyy. Näin esimerkiksi miehestä tulee ihmisyyden malli, ja nainen on mallista poikkeava. Valta muovaa identiteetin, mutta identiteetti on yhtä vääristynyt

⁴ Pohjoista luontoa kuvittelemassa. Kirjallisuus ja kulttuurinen muutos ekologisen kriisin aikakaudella.

kummallakin puolella, oli kyseessä sitten maskuliini tai feminiini, ihminen tai luonto. (Plumwood, 1994, s. 74.)

Ympäristöongelmien lähtökohtana on nähty länsimainen dualismi ja ihmiskeskeisyys. Tämän näkemyksen mukaan läntisessä luontosuhteessa ihminen ja ihmisen rakentama materiaallinen sekä kulttuurinen ulottuvuus erotetaan selkeästi luonnosta. Plumwoodin mukaan dualismit muokkaavat ymmärrystämme maailmasta ja vaikuttavat siihen, miten suhtaudumme muihin ja ympäristöön. Dualismit johtavat usein binääriseen opposition "toisen" puolen marginalisoitumiseen, mikä johtaa sarron, riiston ja ylivallan muotoihin. Esimerkiksi kulttuurin/luonnon dualismissa kulttuuri yhdistetään tyypillisesti ihmisiin, järkeen, edistykseen ja kontrolliin, kun taas luonto nähdään passiivisena, irrationaalisen ja ihmisen vallan alaisena. Tämä näkökulma mahdollistaa luonnonvarojen hyödyntämisen, ympäristön heikkenemisen ja ei-inhimillisten yksiköiden luontaisen arvon ja oikeuksien hylkäämisen.

2.2.3 Genetten transtekstuaalisuus, palimpsesti ja subteksti

Ranskalainen kirjallisuudenteoreetikko Gérard Genette (1930–2018) esitteli transtekstuaalisuuden käsitteen osana laajempaa intertekstuaalisuusteoriaansa. Transtekstuaalisuus viittaa erilaisten tekstien välisiin suhteisiin ja tapoihin, joilla ne vuorovaikuttavat, vaikuttavat ja muuttavat toisiaan. Se kattaa erilaisia tekstien välisiä suhte- ja vuorovaikutusmuotoja, mukaan lukien suorat ja epäsuorat viittaukset, lainaukset ja parodiat. Genette väittää, että teksti ei ole erillinen, vaan pikemminkin osa muiden tekstien verkostoa. Transtekstuaalisuus tunnustaa, etteivät tekstit ole itsenäisiä kokonaisuuksia, vaan ne ovat kytköksissä aiempiin teksteihin ja vaikuttavat niihin. Tämä intertekstuaalinen suhde edistää tekstin merkityksen muodostumista ja tulkintaa. Genette tunnistaa useita transtekstuaalisia suhteita, mutta tässä tutkimuksessa keskeisin alalaji on hypertekstuaalisuus.

Genetten teoksessa *Palimpsestes: La littérature au second degré* (1982) esittelemät käsitteet ovat keskeisiä tutkimusaiheen kannalta, mitkä käsittelevät samaa ilmiötä, mutta eri näkökulmista. Teoksessaan Genette toi kirjallisuudentutkimukseen esimerkiksi käsitteen palimpsesti, joka on luonnollisesti saanut nimensä teoksesta. Palimpsesti eli päällekirjoitus viittaa alun perin pergamenttiin tai papyrukseen, josta alkuperäinen teksti on raaputettu tai pesty pois, mutta jäljellä olevat jäljet ovat vielä luettavissa. Myöhemmin termi on laajentunut metaforisesti tarkoittamaan myös teosta, jonka kirjoittamisessa on voimakkaasti hyödynnetty toista, aiempaa teosta. (Tieteen termipankki, 2023b.)

Toinen tutkimukseni kannalta tärkeä termi on transtekstuaalisuus. Transtekstuaalisuus viittaa kaikkiin tapoihin, joilla teksti on yhteydessä muihin teksteihin (Genette ym., 1997, s. 1). Transtekstuaalisuuteen sisältyy viisi alalajia: paratekstuaalisuus, metatekstuaalisuus, intertekstuaalisuus, arkkitekstuaalisuus ja hypertekstuaalisuus.

Edellä mainitut alalajit eivät ole toisiaan poissulkevia tai selkeästi rajattuja (Genette ym., 1997, s. 7). Alalajeista ensimmäinen, paratekstuaalisuus, viittaa kaikkeen kirjan ulkopuoliseen tekstiin poiketen varsinaisesta tekstisisällöstä. Näitä ovat esimerkiksi tekstin otsikko, esipuhe, alaviitteet, takakansiteksti ja kirjan kansi (Genette ym., 1997, s. 3). Aikaisemmissa teoksissaan Genette käytti termiä *parateksti* kuvaamaan sitä, mitä myöhemmin kutsui transtekstuaalisuudeksi (Genette ym., 1997, s. 1). Sen sijaan meta-tekstuaalisuus viittaa ilmiöön, jossa yksi teksti kommentoi toista. Se voi sisältää erilaisia kommentteja, kritiikkiä ja teoksia, jotka suoraan kommentoivat aiempaa teosta (Genette ym., 1997, s. 4). Genetten käsitteistössä intertekstuaalisuus tarkoittaa suoria allusoivia viittauksia muihin teksteihin. Käytännössä tämä merkitsee lainauksia, kopioituja otteita ja plagioituja osia toisista teoksista. Genette korostaa, että hän käyttää käsitettä tarkoituksellisesti suppeammin kuin sen alkuperäinen luoja Julia Kristeva. (Genette ym., 1997, s. 2.) Arkkitekstuaalisuus viittaa genreihin, tekstilajeihin ja muihin (yleensä) lukijoiden määrittelemiin luokituksiin teoksille. Genetten mukaan arkkitekstuaalisuus on luonteeltaan taksonomista. (Genette ym., 1997, s. 4.)

Tämän tutkimuksen kannalta tärkein transtekstuaalisuuden muoto on hyper-tekstuaalisuus. Ilmiössä on kyse siitä, että kirjoittaja luo täysin uuden teoksen jo aiemmin julkaistun teoksen pohjalta. Genette kutsuu alkuperäistä tekstiä *hypotekstiksi* ja sen pohjalta syntynyttä tekstiä *hypertekstiksi*. (Genette ym., 1997, s. 5.) Tässä tutkimuksessa Miyazakin *Tuulen laakson Nausicaä* toimii hypotekstinä ja Haasjoen *Nausikaa* hypertekstinä.

Tieteen termipankin sivuilla kerrotaan, että "hyperteksti ei kommentoi hypotekstiään mutta rakentuu sen varaan" (2023a). Mutta toisaalta "hyperteksti määrittelee itse itsensä suhteessa hypotekstiin, tulkitsee ja hyödyntää sitä omiin tarkoituksiinsa, mutta ei ole palautettavissa siihen. Hypoteksti puolestaan saa uusia merkityksiä hypertekstinsä kautta." (Lyytikäinen, 1991.)

Genette vertaa hypotekstin muuntautumista tai transponointia musiikissa tapahtuvaan transponointiin. Tämä tarkoittaa, että hypotekstia voidaan muokata eri tavoilla, aivan kuten musiikissa ääntä tai nuotteja siirretään eri sävellajeihin. Näitä muunnoksia voivat olla esimerkiksi kääntäminen kielestä toiseen, siirtyminen proosasta runoon, runosta proosaan tai runomitasta toiseen. Muunnos voi ilmentyä myös vaihtamalla hypotekstin tyylilajia tai tekemällä intermodaalisia muutoksia. Tämä voi vaikuttaa siihen, miten tarina tai viesti välitetään. Siirtyminen yhdestä kertomis- tai näyttämistavasta toiseen samanlaisen median sisällä voi myös tuoda uutta perspektiiviä tai sävyä tekstiin. Tekstin muutokset voivat olla myös määrällisiä, kuten tekstin supistaminen tai laajentaminen. Nämä erilaiset muunnokset mahdollistavat hypotekstin monipuolisen ja luovan käytön taiteellisissa tarkoituksissa. (Genette, 1997.)

Hypotekstin vieruskäsite *subteksti* on käytössä myös tässä tutkielmassa. Käsitteet menevät helposti keskenään sekaisin, mutta ne tarkoittavatkin lähes samaa asiaa.

Subteksti viittaa tekstiin, joka paljastuu uudessa tekstissä (Makkonen, 1991, s. 10). Tämä käsite liittyy erityisesti yksittäisten teosten välisiin yhteyksiin, erottaen ne kirjallisuuden laajemmasta keskinäisestä yhteydestä (Lahdelma, 1986, s. 22). Subteksti voi joskus tarkoittaa samaa ilmiötä kuin hyperteksti. Subtekstianalyysiä on erityisesti edistänyt Kiril Taranovski, joka myös kehitti käsitteen (Makkonen, 1991, s. 10; Tammi, 1991, s. 60). Toisin kuin palimpsestisessä hypertekstissä, jossa yleensä on yksi selkeä hypoteksti, yhdessä teoksessa voi olla useita erilaisia subtekstejä. Subteksti voi periaatteessa olla myös peräisin kirjallisuuden ulkopuolisesta ilmiöstä (Lahdelma, 1986, s. 21).

2.2.4 Uudelleenkirjoittaminen

Uudelleenkirjoittaminen on monitulkintainen käsite. Erilaiset tutkijat, tutkimussuunnaukset ja aikakaudet ovat käyttäneet käsitettä eri tavoin, ja samasta ilmiöstä on puhuttu myös muilla nimillä. Uudelleenkirjoittaminen on käsitteenä kuitenkin informatiivinen, helposti ymmärrettävä ja tarjoaa konkreettisen tulkitsemistavan. Se tarkoittaa kirjoittamista, jossa muokataan jo jotain aikaisemmin kirjoitettua. Kyseessä voi olla esimerkiksi sana, lause, tekstikappale, luku tai kokonainen teksti. (Tieteen termipankki, 2023c.)

Suomen kielellä voisi käyttää läheistä vastinetta "uudelleenkertominen". Englanniksi sitä käytetään useimmiten muodossa *rewriting* tai *rewrite* (sekä verbinä että substantiivina), mutta läheisiä käsitteitä ovat myös muun muassa *retelling* ja *renarrativization*. Kuitenkin Morarun (2001, s. 17) mukaan uudelleenkirjoittaminen ja uudelleennarrativisointi eivät ole merkitykseltään samanlaisia. On tärkeää myös erottaa "uudelleenkirjoittaminen" arkisemmasta "uudelleen kirjoittamisesta". "Uudelleenkirjoittaminen" viittaa palimpsestiseen ja intertekstuaaliseen ilmiöön, kun taas erilleen kirjoitettuna termi voi viitata minkä tahansa tekstin uudelleenkirjoittamiseen.

Kirjallisuustieteellisessä yhteydessä uudelleenkirjoittaminen voi merkitä useita eri asioita, ja ne voivat olla joko abstraktimpia tai konkreettisempia. Käsite voi viitata laajemmin narratiivien uudelleenkirjoittamiseen, kuten siihen, miten uudet sukupolvet kirjoittavat uudelleen vanhempaa kirjallisuutta. Moraru määrittelee uudelleenkirjoittamisen kaikenlaiseksi toiminnaksi, jossa aihe, kuva, motiivi, tyyli, esteettinen tai poliittinen malli käsitellään uudelleen ja arvioidaan uudelleen. Hän näkee sen myös osana kulttuurista evoluutiota. (Moraru, 2001, s. 11–12.) Uudelleenkirjoittamiseen voidaan myös jossain määrin laskea kääntäminen, adaptaatio, parodiat, pastissit ja fanifiktio (eng. *fan fiction*).

3 NAUSIKAA VS. NAUSICAÄ

3.1 Henkilöhahmojen yleiset piirteet

Ensimmäinen asia, johon lukija kiinnittää huomionsa, on molempien teosten päähenkilöiden samannimisyys. Miyazakin mangassa Nausicaän nimi tuodaan esille jo teoksen nimessä, kuten myös Nausikaan. Haasjoen teoksessa Nausikaa mainitaan nimeltä ensimmäisen kerran jo alkuvaiheessa: ”Kiertäjä Nausikaa. / Hän on tuntenut sankarien tunteita: / kiitollisuutta” (Haasjoki, 2022, s. 9). Kuten Miyazakin Nausicaän, myös Haasjoen Nausikaan asuinpaikaksi kuvataan tuulinen laakso (Haasjoki, 2022, s. 51).

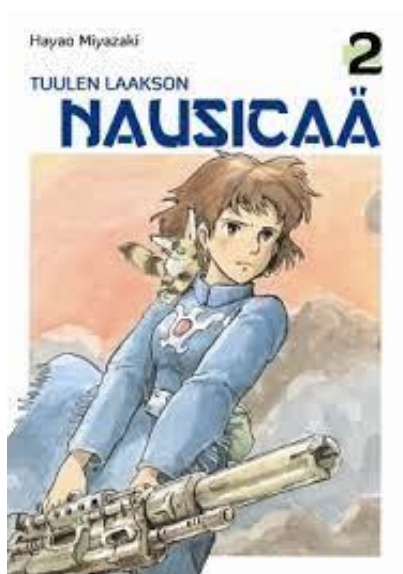
Samankaltaisten nimien lisäksi molemmat henkilöhahmot pukeutuvat samaan väriin, siniseen. Miyazakin Nausicaällä on teossarjassa useimmiten päällään sininen tunika (kuva 1). Haasjoki ei tarkoin määrittele Nausikaan pukeutumistyyliä, mutta samaan asusteeseen viitataan: ”Otan kiinni tummansinisestä samettisesta käsi-varresta / joka kiertää kappaleita ja keinahtelee, värähtelee” (2022, s. 11).

Luonteenpiirteiltään ja ominaisuuksiltaan molemmat henkilöhahmot vastaavat toisiaan paljon. Nausicaä on nuoresta iästään huolimatta todella viisas, ja hän on omistautunut auttamaan ihmisiä. Hän on rohkea, älykäs, uskollinen, rehellinen, ystävällinen ja myötätuntoinen – kaikkea, mitä sankarittarelta voidaan odottaa. Nausikaa kuvataan ”verrattomaksi sankariksi joka ratsastaa tuulella” ja on ”kylänsä ja väkensä ensisijainen” (Haasjoki, 2022, s. 51), joka viittaa hänen auttamisvalmiuteensa ja kykyynsä toimia rohkeasti. Älykkyyteen runossa viitataan säkeessä ”hän opettelee ympäristöään ja elää siinä” (Haasjoki, 2022, s.55), eli toisin sanoen hän kerää tietoa ympäriältään aktiivisesti.

Hän on verraton sankari joka ratsastaa tuulella.

Principessa, ensimmäinen, joka lähetetään halkomaan
ilmamassoja, kylänsä ja väkensä ensisijainen,
jolla on voimaa ja sidokset; (Haasjoki, 2022, s. 51)

Hän on verraton sankari, hän kasvaa, moninkertaistuu,
hän opettelee ympäristöään ja elää siinä
Hän antaa tuntea itsensä (Haasjoki, 2022, s. 55)

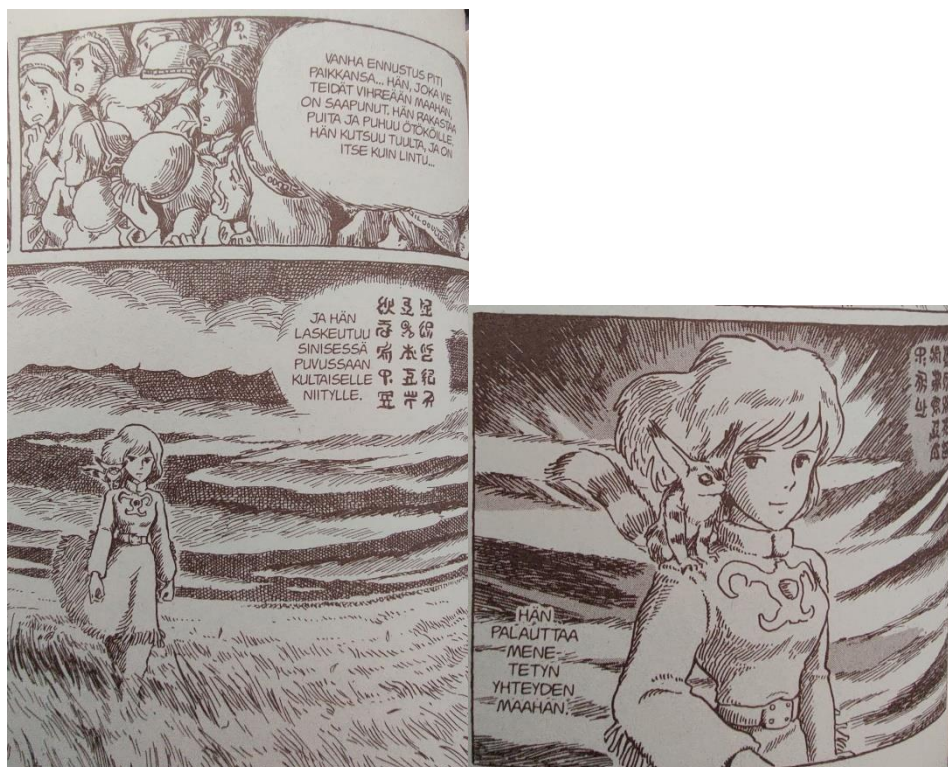
KUVA 1. Mangasarjan toisen osan kansi, jossa näkyy Nausicaän sininen asu (Miyazaki & Valkama, 2008b).

3.2 Arkkityyppinä “valittu”

Sekä Nausicaä että Nausikaa ovat omien tarinoidensa sankarittarina “valitun” asemassa. Runoteoksessa runon puhuja kysyy “Olisiko hän meidän sinipukuinen, valkosiipinen / jumalolentomme?” (Haasjoki, 2022, s. 78), joka viittaa Nausikaan ja hänen korkeaan asemaansa tavalliseen kansaan verrattuna. Runo jatkuu säkeellä “Ja hän kieltäytyy” (s. 78). Runo viittaa selkeästi Miyazakin Nausicaän tarinassa olevaan ennustukseen, jossa sinipukuinen hahmo saapuu pelastamaan ihmiskunnan (kuvat 2–4). Kieltäytyminen tuo mieleen, että Nausikaa kieltäytyy olemasta “valittu”. Useissa kaunokirjallisissa teoksissa on usein toistuva klisee, jossa “valittu” (engl. *The Chosen One*) sankari aluksi kieltäytyy tehtävästään, mutta muuttaa mieltään myöhemmin.

KUVA 2. Nausicaä kävelee Oomujen ulokkeiden muodostamassa kultaisessa ruohomeressä, ja pappi tajuaa Nausicaän olevan ennustuksen “hän”. (Miyazaki & Valkama, 2008b, s. 71).

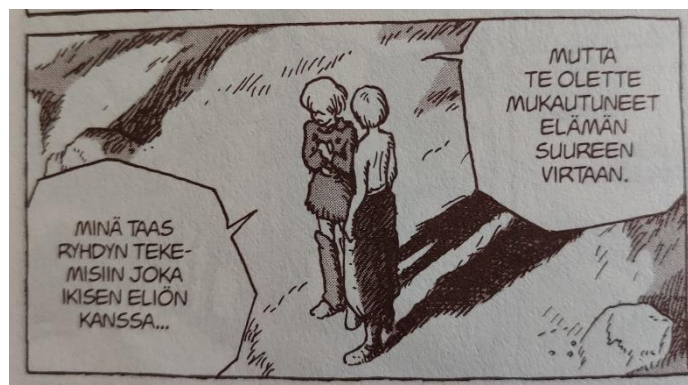
KUVA 3 ja 4. Nausicaä pidetään ennustuksen ilmentymänä (Miyazaki & Valkama, 2008b, s. 119).

Kuten ennustus tuo esiin, Nausicaän oletetaan olevan se, joka tuo rauhan ja turvan ihmiskunnalle ja palauttaa menetetyn yhteyden luontoon. Esimerkiksi silloin, kun vihollisjoukot olivat kaapanneet Oomun poikasen, Nausicaä on se, joka palauttaa poikasen raivostuneiden hyönteisten luo. Ne rauhoittuvat heti, kun Nausicaä antaa poikasen takaisin. Oomut kunnioittavat Nausicaäta, ja ne parantavat hänen saamat haavat tuntosarvillaan. Myös Haasjoen Nausikaa johdattaa Oomun poikasen takaisin vanhempiensa luokse ja tuntee Oomujen rakkauden:

“joka ei kavahda rannalle huuhtoutunutta
vaan lääkitsee häntä ja vie omia reittejään
vanhempiensa hoviin” (Haasjoki, 2022, s. 50)

Nausikaa sulkee silmänsä kun
kultaiset kärhet ojentuvat kohti.
Yllättävän voimakkaita, nostavat hänet
lentämään, riippumaan kuten hänellä on tapana
ne asettavat hänet lepoon ilmaan
ja lukevat häntä.
Välittyvää tietoa ei kukaan voi säädellä,
pidättää, ei muotoilla. Voisi sanoa että
kärhet haistavat tai lukevat sähköimpulsseja.
Nausikaa tuntee tulevansa syvästi ymmärretyksi. (Haasjoki, 2022, s. 104–105)

Molemmilla henkilöihahmoilla on siis selkeä motiivi toimia ihmisten ja luonnon välisenä diplomaattina. Nausicaä toteaaikin tämän hyvin kuvissa 5 ja 6: “Minä taas ryhdyn tekemisiin joka ikisen eliön kanssa...” ja “minä rakastan liikaa tämän maailman ihmisiä”. Molemmat elämänmuodot ovat hänelle yhtä tärkeitä.

KUVA 5 ja 6. Nausicaällä on mahdollisuus muuttaa asumaan Fukaihin, mutta päättää jäädä ihmisten pariin (Miyazaki & Valkama, 2009d, s. 89–90).

Kuitenkaan elämä sankarittarena ei ole helppoa, sillä niin Nausicaän kuin Nausikaan kohdistuu paineita. Kuvassa 7 voidaan Nausicaä on allapäin ja lukija voi tuntea sen, että Nausicaä kokee joutuvansa yksin olemaan vastuussa kaikesta. Myös [mieshahmona kuvattu Selm] sanoo näin: “Ei ihme, kannoit yksin koko maailman painoa harteillasi.” Nausicaä on kansansa ainoa, joka osaa luoda yhteyden hyönteisten ja ihmisten välille, sillä hänellä on esimerkiksi telepaattinen yhteys Oomujen kanssa. Nausicaä on kiinnostunut Fukaista ja hyönteisistä, eikä pelkää niitä. Nausikaa miettii todennäköisesti samoja asioita, sillä runon puhuja pohtii: “Ovatko häneen kohdistuvat vaatimukset / lainkaan kohtuullisia? / Tuntuu kuin hän olisi ainoa / joka lukee toisia olentoja, joka seisoo paikallaan / kun kultaiset tuntosarvet lähestyvät” (Haasjoki, 2022, s. 52). Tämän lisäksi aikaisemmin runossa korostetaan, että Nausikaa on henkilö, “joka yksin voi selvittää myrkyllisen sieni- / metsän salaisuuden ja luoda yhteyden / raunioissa taistelevien ihmisten ja suurten / tutkimattomien hyönteisten välille” (Haasjoki, 2022, s. 50). Toisin sanoen hän on pakosti sellaisessa asemassa, jossa on pakko pärjätä itsenäisesti, mikä on todella kuormittavaa yhdelle ihmiselle. Kysymykseksi jääkin, että kuka kannattelee häntä, kun hän kannattelee kaikkia muita? Eikö kukaan muu aisti luonnon hätähuutoa?

KUVA 7. Nausicaä halusi Oomujen kuoltua muuttua niiden kanssa metsäksi. Selm saa hänet muuttamaan mieltään. (Miyazaki & Valkama, 2009d, s. 77.)

3.3 Henkilöhahmojen luontosuhde

Lähes kaikille Miyazakin töille on ominaista, että ihminen ja luonto keskustelevat toistensa kanssa. Mangasarjassa Nausicaä haluaa ymmärtää luontoa ja pyrkii elämään harmoniassa sen kanssa. Hän esimerkiksi tutki itsekseen Fukain kasveja ja huomasi, että ne kasvavat myrkyttöminä puhtaassa vedessä (kuva 8). Myös Nausikaa taistelee ja suree sekä luonnon että ihmiskunnan puolesta. Hän "lukee pillastuneita olentoja" ja "vuodattaa kyyneliä maahan syöksyneen laivan ylle". Kuvasta 9 voidaan huomata, että Nausicaä ei pelkää hyönteisiä, vaan pyrkii ymmärtämään niiden käytöstä.

KUVA 8. Tutkimuksensa avulla Nausicaä tajusi, ettei kasvit eritä myrkkyä puhtaassa paikassa. Saastunut maaperä on ongelma, ei Fukain kasvit. (Miyazaki & Valkama, 2008a, s. 74.)

Eräänä päivänä hän on jo aivan väritön
hauraan valkoinen ja väsynyt,
ja tulee raidallinen lautturi viemään hänet hampaissaan pois.
Mutta tulee päiviä
jolloin hän johtaa taistelua ja voittaa, raivo pysäytetään,
hän lukee pillastuneita olentoja
vuodattaa kyyneliä maahan syöksyneen laivan ylle,
nostaa vihollisprinsessan käsivarsilleen, kuuntelee,
nousee jälleen siivilleen, ratsastaa ja sinkoilee (Haasjoki, 2022, s. 53)

KUVA 9. Nausicaä rauhoittaa vauhkoontuneen ötökän (Miyazaki & Valkama, 2009a, s. 38).

Henkilöhahmojen myönteinen ja empaattinen suhtautuminen luontoon toimii yhdistävänä tekijänä hyper- ja hypohahmon välillä, mutta suurin eroavaisuus tulee heidän ominaisuuksissaan luonnon kanssa vuorovaikuttaessa. Siinä missä Nausicaä on luonnosta ulkopuolinen, Nausikaa on osa sitä: Miyazakin mangasarjassa ihmiset joutuvat käyttämään maskeja ollessaan Fukain lähellä (kuva 10). Maskeissa on ilman-suodatin, joka suojelee metsän myrkylliseltä ilmalta ja muilta saasteilta. Nausicaä ottaa maskin pois rauhoitellakseen miehistöään, mutta myrkkä ehtii vahingoittaa vähän hänen keuhkojaan (kuva 11). Toisin sanoen luonto vahingoittaa häntä, koska hän on samalla tavalla ihminen kuin hänen miehistönsä. Runoteoksessa Nausikaan ajatellaan ikään kuin hengittävän luontoa, joka ei ole laisinkaan haitallista, vaan se on ”lahja”, jota saa hengittää. Tästä voi päätellä, että hän on tavallisia ihmisiä ylempänä, koska tavalliset ihmiset eivät pysty ”hengittämään luontoa”.

tähän naamioon olemme keränneet hänen hiuksiaan

ja parantavia yrttejä, tämä naamio kasvoillasi hengität

kuin vedestä tihkuvana nousevaa ilmaa,
juuri lehtiin puhjennutta,
tässä naamiossa on suodatin, siinä on lahja
tämä hengitysilma on lahjan ilmaa

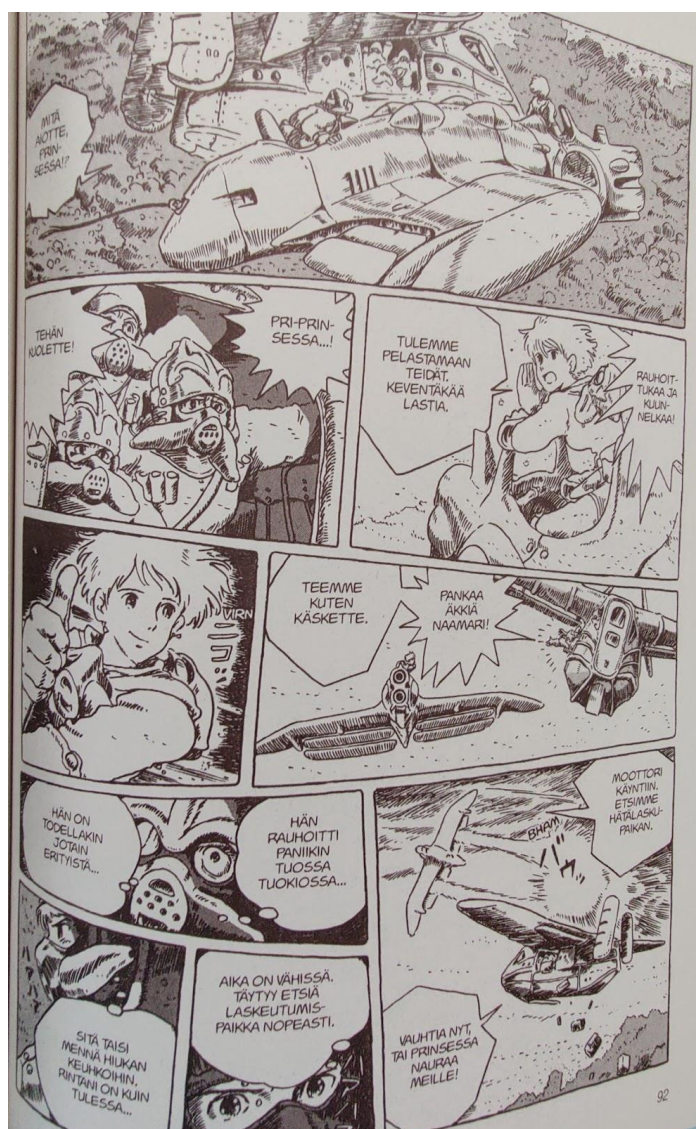
hengität kuin olisit pudonnut
suodattavan hiekkakerroksen läpi
ja solusi olisivat hengittäneet lävitse hiekan
ja soluseinämäsi olisivat

hermosolusi ovat juosseet hiekkaa läpi
sormien ja tihkuneet kirkastunutta
vettä maakerrosten läpi, dendriittisi

Tämä naamio kasvoillasi olet
kuin tuntosarvipää tai kärsäinen olento,
tässä naamiossa on kuin sinulla olisi kuono
tuulessa hulmuavat viikset, eteen suuntautuvat silmät. (Haasjoki, 2022, s. 72-73.)

KUVA 10. Nausicaän viiksekäs kasv suoja (Miyazaki & Valkama, 2008a, s. 27).

KUVA 11. Nausicaä ottaa naamion pois rauhoittaakseen miehistöään (Miyazaki & Valkama, 2008a, s. 92).

Sen lisäksi, että Haasjoen Nausikaa pystyy hengittämään luontoa, häntä verrataan runoissa myös ötököihin, jolloin lajirajat hälventyvät. Miyazakin maailmassa ötökät levittävät myrkyllisiä itiöitä (kuva 12), mutta Haasjoen Nausikaa "kuljettaa välittäjäainetta maan osasta toiseen / valtakunnanrajojen yli". Nausikaa myös yhdistää lajit: "Hän ei käänny pois ja jätä pelkotilaa voimaan, / hän ojentuu välille." Nausikaa on teoksessa aktiivisena toimijana: "Hän ei neuvottele, hän on sopimus, käärö, käänös." (Haasjoki, 2022, s. 73.)

Tuulen kirjaimia ja mikrobeja, ituja,
 itiöitä kaikkialle, tietoisuutta tuuleen
 hiukkasina, leikattuja ja silti tuuleen

kääntyviä hiuspäitä, mustia, ruskeita, hujuvia ulokkeita, juuria, oksia, kukintoja, jalkoja, naamioita joista muodostuu ihmiskasvoille kärsiä, viiksiä, tuntosarvia lajirajat ylittävää suojautumista ja telepatiaa, syviä maagisia tieteellisiä periaatteita. (Haasjoki, 2022, s. 70.)

KUVA 12. Kuoleva hyönteinen levittää puhtaalle maa-alueelle myrkkyyitiöitä (Miyazaki & Valkama, 2009b, s. 88).

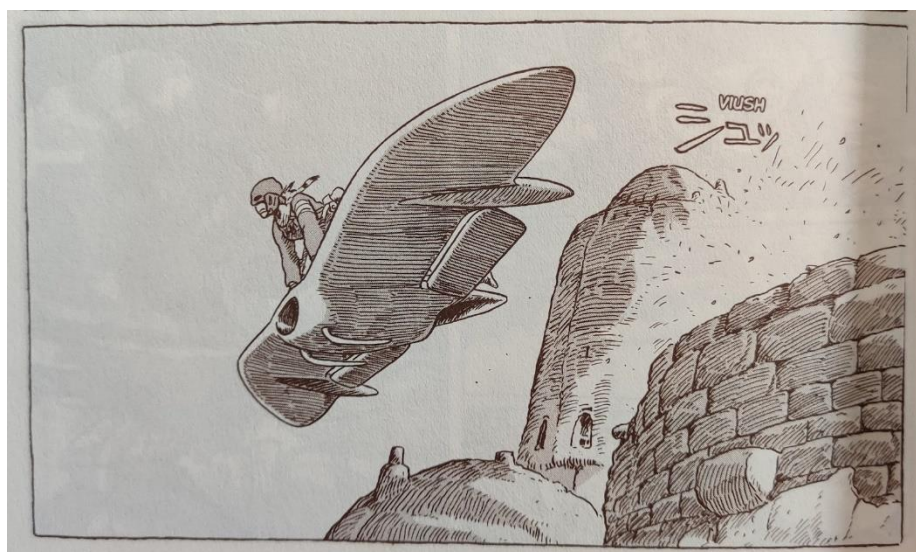
Nausicaän ulkopuolisuus luonnosta näkyy myös siinä, että hän lentää ilmakii-
turulla (kuva 13), mutta Nausikaa *on* tuuli. Nausikaa tuntuu aluksi kulkevan tuulen
kanssa, mutta lopulta sulautuu siihen. Tuuli “syleilee” ja ympäröi hänet. Runon pu-
huja kertoo, kuinka “liikuin hänen kanssaan tuulessa / liikuin tuulen kanssa hänen
historiassaan” (Haasjoki, 2022, s. 66). Nausicaä kutsutaan tuuleksi (kuva 14), koska
hän osaa tulkita sitä, mutta Nausikaa on se, jolla on kyky kutsua tuuli.

hän lentää, se on selvää, mutta hän ei ole jumala
hänen siipensä ovat rakennetut ja ne asettuvat tuulen päälle
sankari lentää käsien kannattelemana,
hän heittäytyy käsivarsille, hänen sanansa on: kiitos. (Haasjoki, 2022, s. 75)

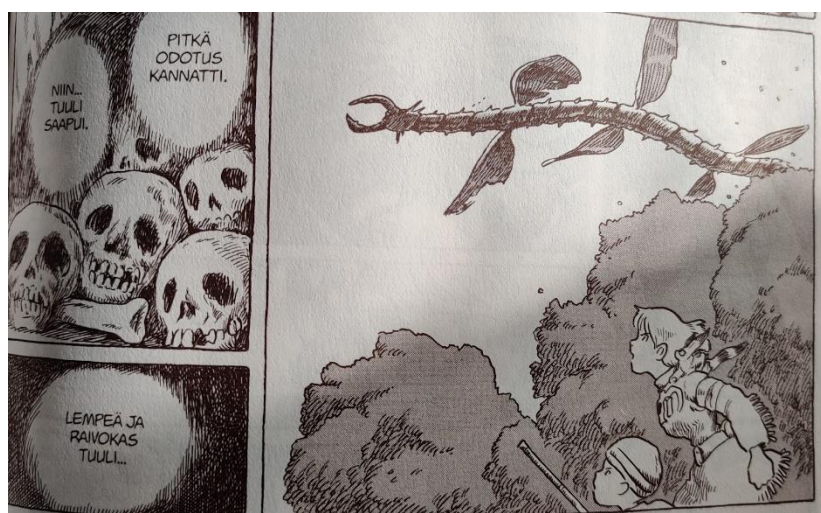
syleilty, ympäröity hän, keho kiedottuna hän lentää,
hänen uudet siniset vaatteensa: hauras kangas, tuulelle alttiina
se seuraa häntä (Haasjoki, 2022, s. 76)

Nausikaa ratsastaa tuulessa rakennetuilla siivillään
joihin hän on kiintynyt. Hänen hiuksensa
tuulen alapuolella. Hän kaipaa lepopaikkaa ja suojaa;
seinämä tulee vastaan kuin maankamara.

hän hyppää vasten nousevaa ilmaa
siivet laskeutuvat, Nausikaa syleilee kalliota.
Lohkareet soivat, niillä on kuiva, heleä,
matala ääni, kivi asettuu
tukevammin itsensä varaan. (Haasjoki, 2022, s. 101–102.)

KUVA 13. Nausicaä ja hänen ilmakiihurinsa Mehve (Miyazaki & Valkama, 2009b, s. 9).

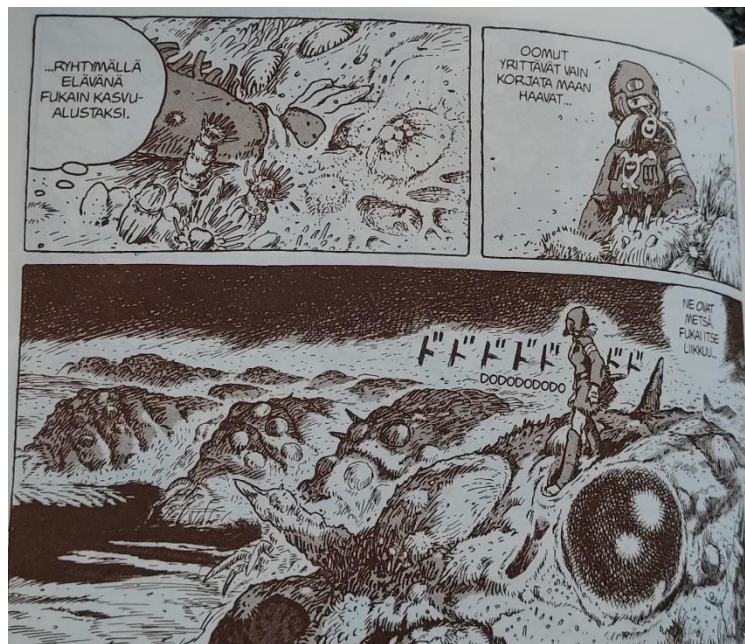
KUVA 14. Nausicaä kutsutaan tuuleksi (Miyazaki & Valkama, 2009b, s. 84).

Vaikka Nausicaä on luonnosta ulkopuolinen, hänellä on silti erityislaatuinen luontosuhde. Hän haluaa ymmärtää luontoa ja sen asukkaita. Mangasarjan lopussa kuitenkin selviää, että ihmiset loivat Fukain puhdistamaan saastuneen maan (kuva 15). Nykyihmiset eivät tule kestäämään puhdasta ilmaa, vaan ihmiskunta tuhoutuu jossain vaiheessa luonnon parantuessa. Tämä keskustelu on varsin ajankohtaista, sillä maapallo ei tarvitse ihmistä, mutta ihmiskunta yrittää suojella itseään ilmastonlämpenemiseltä ja sen vaikutuksilta. Lahtisen ja Lehtimäen mukaan “luonnon merkitykset ovat meille yhtä aikaa hyvin tuttuja mutta samalla tavoittamattomia” (2008, s. 9). Nausicaä on inhimillinen, mutta myös osa ei-inhimillistä. Haasjoen teoksessa runon puhuja kertoo, kuinka “heräsin kanssasi aamun kasteesta vailla / naamiota tai kun puhdistin sinun naamiosi / ja lisäsin siihen metsän yrttejä ja itiöitä”. Runon puhuja huolehtii Nausikaasta.

Ekspontiaaliset homekasvustot nautti-
vat toisensa ravinnoksi, niiden myrkylli-
syys laantuu. Ne huokailevat nyt vihreinä,
tasapainoisina mättäinä.

Aika ja tapahtumat tärahtelevät, kaiken
seassa kirjaimia joita en voi kuulla. Kun
heräsin kanssasi aamun kasteesta vailla
naamiota tai kun puhdistin sinun naamiosi
ja lisäsin siihen metsän yrtejä ja itiöitä.
Rauhoittavia signaaleja.

Kaikelle silmät ja äänen, kaikelle myötä-
tunnon. Hän jää kunnes tuuli kääntyy. (Haasjoki, 2022, s. 100.)

KUVA 15. Nausicaä ymmärtää, että Oomujen tehtävänä on levittää itiöitä ja “puhdistaa” maa ihmisten aiheuttamista tuhoista (Miyazaki & Valkama, 2009c, s. 139).

3.4 Ystävä ja rauhoittaja

Molemmissa teoksissa luonto on aktiivinen tekijä, sillä luonto pitää huolta sekä Nausicaästä että Nausikaasta (kuva 16). Miyazakin mangassa esimerkiksi Oomut parantavat Nausicaän haavat, eivätkä ötökät hyökkää hänen kimppuunsa, vaan rauhoittuvat. Gary Snyderin mukaan ”ymmärryksemme siitä mikä on ja ei ole vahingollista villissä luonnossa on niin alkeellista, että meidän ei pitäisi valita puoltamme saalistajan ja saaliin välillä, ei valikoida vihreiden alkutuottajien, lahottajasienten tai parasitiitien välillä, ei edes elämän ja kuoleman” (Snyder & Tähtinen, 2010). Myös eri valtakuntien ihmiset hoivaavat ja kunnioittavat Nausicaä (kuva 17). Haasjoen runoteoksessa joku on laskenut Nausikaalle kylvyn ja hänen vaatteensa on saatu eri puolilta valtakuntaa: ”kaikki lahjoitettu eri kaupungeista / valtakunnan laidoilta. Kokemukset / ovat niissä karheina; muokkaavat / ompeleet niissä pehmeinä.” (Haasjoki, 2022, s. 107). Nausikaa tuntee kiitollisuutta heitä kohtaan, jotka ovat olleet hänelle ystäväisiä: ”Vaatteista nousee kaipaava laulu, / kohteeton kaipuu, Nausikaan kaipuu. / Kiitos, voi kiitos teille kaikille! / Sankarin tunne on absoluuttinen kiitollisuus.” (Haasjoki, 2022, s. 107).

KUVA 16. Nausicaä suojelee sekä inhimilliset että ei-inhimilliset ystävät. (Miyazaki & Valkama, 2009b, s. 81).

Kuva 17. Myös mangasarjassa joku lasi kylvyn Nausicaälle (Miyazaki & Valkama, 2009e, s. 101).

Miyazakin Nausicaä tipahtaa Fukain alakerrokseen (kuva 18), jossa hän huomaa, että siellä ei ole myrkyllistä ilmaa. Siellä on puhdasta hiekkaa ja tomua, jota Fukai on vuosien ajan suodattanut ja puhdistanut. Haasjoen Nausikaa sulautuu ympäristöönsä: “hän on hiekan värinen, veden värinen, / taivaan värinen ja kaunis”.

Hän kykenee putoamaan hiekan läpi niihin kerroksiin

joissa puut puhdistavat vettä ja ilmaa.

Paetessaan sokeita saalistajia hän voi nousta maalle ja

pidättää hengitystään;

hän on hiekan värinen, veden värinen,

taivaan värinen ja kaunis. (Haasjoki, 2022, s. 51.)

Kuva 18. Nausicaä Fukain alla (Miyazaki & Valkama, 2008a, s. 123).

Nausikaa kysyy runossa “saanko jo rauhoittaa teidät” (Haasjoki, 2022, s. 109). Haasjoen runoteoksessa Nausikaa on enemmän kuin pelkkä Nausicaän henkilö-hahmo, kaikkivoipaisempi. Nausicaä keskustelelee muiden ei-inhimillisten olioiden kanssa ja tuntee empatiaa niitä kohtaan (kuva 19), mutta Nausikaa sulautuu ja lomittuu lajeihin, luontoon ja tapahtumiin. Läheisyys ja etäisyys ovat *Nausikaan* keskeisiä teemoja. Teoksen sankarihahmo symboloi yhteyttä ja yhteisyyttä, ja sisäinen ristiriita välittyy useilla tavoilla. Eräs kosketuspiste on fyysinen kosketus, joka symbolisoi yhteyttä ja antamista: “Kämmen voi koko olennon puolesta koskettaa! / ottaa kaarnan tai sammaleen tunnun vastaan ja antaa / sen eteenpäin kaikkiin koskettajan osiin” (Haasjoki, 2022, s. 29). Samalla teos käsittää fyysisen kehon rajat, sekä sisäiset että ulkoiset.

Suuri dendriittipuu, tuhatvuosia kasvanut
suodattaja, jonka juurella hän kohtasi
ensimmäisen jättiläissiiransa. Siira, vedessä tai maalla;
ulkoinen tukiranka, sisäinen,
yksi sydän kaksi kidussydäntä,
happea vedessä ja ilmassa, neuroneita
peilejä. (Haasjoki, 2022, s. 53)

Hän elää yksin, hän on maailmassa yksin
ja kaiken kanssa,
kun hän lentää
kalat myötäilevät hänen lentoaan,
hänen ympärillään säilyy piiri, jonka rajalta toiset kimpoavat
mutta eivät lähde pois; hän säilyy toisten keskuudessa. (Haasjoki, 2022, s. 55.)

Nausikaa seisoo kysymässä: saanko jo rauhoittaa teidät
saavatko aallot jo rauhoittaa teidät
vai vieläkö tarvitsette hätää

saanko jo kiertää teissä (Haasjoki, 2022, s. 109.)

aalloilla ratsastava Nausikaa, aaltoilevassa heinässä
ratsastava monistuva sankari
istutettu sankarin siemen, pölyävä,
sankari mitokondrioina solussa
Nausikaa pitkänä hermona kädellisessä eläimessä

rauhoida, rauhoita, rauhoita, herätä, rauhoita meidät

rauhoida, herätä (Haasjoki, 2022, s. 113.)

KUVA 19. Oomut ja Nausicaä ovat läheisiä niin fyysisesti kuin henkisesti. Nausicaä sai nähdä Oomujen sydämeen. (Miyazaki & Valkama, 2009c, s. 71.)

Nausikaa kuvataan "aalloilla ratsastavana" ja "monistuvana sankarina". Hän edustaa luonnonvoimia ja sen monimuotoisuutta, joka on läsnä kaikkialla kehon ympärillä. Nausikaan kautta runossa korostetaan kehon ja ympäröivän luonnon yhteenkuuluvuutta ja yhteistä olemusta. Kysely ja luvan pyytäminen osoittavat empatian ylittävän lajirajat, sillä ne ilmentävät kykyä asettua toisen asemaan ja kuvitella toisen kokemus samalla tasolle kuin puhujan oma kokemus.

3.5 Hypotekstistä hypertekstiin

Haasjoki on muokannut hypotekstia sopimaan omiin käyttötarpeisiinsa. Kuten Genette kuvaa hypertekstuaalisuusteoriassa, hypotekstia voidaan muuntaa useilla eri tavoilla. Merkittävimmät huomiot kohdistuvat tyylin sekä esitys- ja kerrontatavan muunnoksiin. *Tuulen laakson Nausicaä* on alunperin sarjakuvateos, josta inspiroituneena Haasjoki kirjoitti runoteoksen. Haasjoki valjasti käyttöönsä mangasarjan keskeisen sanoman ja päähenkilön Nausicaän ja muutti ne sopiviksi hänen teokseensa. Näin sarjakuvasta syntyi proosarunoa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että Haasjoki muunsi omaan teokseensa alkuperäisen teoksen rytmiä ja tyyliä. Alkuperäisen mangankuvia ei ole hyödynnetty, joten esitys- ja kerrontatapa on varsin eri.

Haasjoki on tehnyt teoksessaan myös määrällisiä muunnoksia hypotekstiin. Alkuperäisestä mangasta on poimittu vain osia, esimerkiksi temaattisia aiheita sekä Nausicaän ulkonäkö- ja luonteenpiirteitä. Haasjoki on jatkanut ja laajentanut ajatusta Nausicaästä, josta syntyi Haasjoen teoksessa jotain suurempaa. Haasjoki myös sekoittaa teoksessaan eri hypotekstien aineksia. Näiden huomioiden perusteella voidaan

väittää, että Haasjoen *Nausikaan* hypertekstuaalisuuden muoto on transpositio eli vakava muunnos.

Haasjoen teoksessa Nausikaa ja luonto voimaantuvat toisistaan. Luonto ei selkeästi tarvitse ihmistä, mutta ihminen tarvitsee luontoa. Sekä mangasarja että runoteos kuitenkin kuvataan yhden ihmisyksilön kautta, vaikka molemmat teokset osataan kritisoida ihmiskeskeisyyttä. Miksi Nausikaan "annetaan" sulautua luontoon? Teos korostaa lajienvälisyyttä ja aineenkiertoa, mutta Nausikaan hahmo, eli ihminen, nousee silti keskiöön (kuva 20). Nausikaa on yhdistävä tekijä ihmisen ja luonnon välillä teoksessa, mutta mitä tämä kertoo maailmasta, jossa elämme? Ihminen ja luonto elävät rinnakkain, mutta eivät yhdessä symbioosissa. Teos välittää sanomaa siitä, että ehkä meidän pitäisi löytää yhteyttä vielä enemmän.

KUVA 20. Mangasarjassa käsitellään paljon Nausicaän tunteita ja ajatuksia (Miyazaki & Valkama, 2008–2009).

Nausikaa ja luonto ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Greta Gaardin mukaan mikään yritys vapauttaa naisia (tai mitään muuta sorrettua ryhmää) ei onnistu ilman yhtäläistä yritystä vapauttaa luonto (1993, s. 1). Filosofi Karen J. Warren on myös esittänyt samanlaisia väitteitä, jotka viittaavat siihen, että naisten, rodullistettujen ihmisten, lasten ja köyhien sekä luonnon perusteettoman alistamisen välillä on tärkeitä yhteyksiä (2000, s. 1). Nausicaän maailmassa erityisesti luonnon alistaminen tulee esiin, mutta naisia ja tyttöjä myös vähätellään. Warren viittaa alistettuihin ryhmiin "toisina" (engl. *Others*), ja jakaa ne edelleen "ihmistoisiksi" (engl. *human Others*), viitaten hallitseviin ihmisiin, ja "maan toisiin" (engl. *earth Others*) viittaamalla luontoon ja ei-ihmiseläimiin (2000, s. 1). Nämä muodostavat kaksinaisuuden hallitsevan kulttuurin ja "toisten" välille. Warren selittää, että "toisten" hallitseminen vaatii käsitteellisen

viitekehyksen, joukon perususkomuksia, arvoja, asenteita ja olettamuksia, jotka muokkaavat ja kuvastavat sitä, miten ihminen näkee itsensä ja maailmansa (2000, s. 46). Tämä osoittaa, kuinka sortava käsitteellinen viitekehys on toiminut oikeuttaakseen toisten perusteettoman ylivallan. *Tuulen laakson Nausicaän* kritiikki kohdistuu nimenomaan siihen, että ihminen on ahne, tuhoaa kaiken kauniin ympäriltään ja on maailman ylivalentias.

Sekä mangassa että runoteoksessa kyseenalaistetaan perinteiset valtarakenteet ja pohditaan, miten ylivaltaa voidaan oikeuttaa ja miten sen aiheuttamia vaikutuksia voitaisiin tasapainottaa. Warrenin mukaan perusteeton ylivalta perustuu viiteen ominaisuuteen, joista ensimmäinen on hierarkkinen "ylös alas" -arvoajattelu, joka antaa suuremman arvon ylhäällä olevalle kuin alhaalla olevalle (2000, s. 46). Miyazakin mangasarjan alussa ihminen on "ylhällä" ja luonto "alhaalla", mutta ihmisten elintilan kaventuessa vaaka on kallistunut toisinpäin. Nausicaä myös vastustaa sitä ajatusta, että ihminen olisi valtaa pitävä laji.

Toinen ominaisuus on vastakkainen arvodualismi, jossa muodostuu vastakkaisia pareja. Parit nähdään eksklusiivisina ja vastakkaisina. Yhdelle termille asetetaan korkeampi arvo, esimerkiksi mies ennen naista tai kulttuuri luontoon nähden (Warren, 2000, s. 46). Miyazakin *Nausicaän* tarinan alussa ihmiset yleisesti ajattelevat, että ihminen on ylempänä kuin luonto, mutta Nausicaä pyrkii muuttamaan tätä asetelmaa tasa-arvoisemmaksi. Haasjoen *Nausikaassa* asetelma on erilainen. Teoksessa *Nausikaan* hahmo on osa ei-inhimillistä luontoa, ja tämä rikkoo luonto/ihminen-asetelmaa. Kolmantena ominaisuutena ovat sortavat käsitteelliset viitekehykset, jotka nojaavat "vallan yli" -näkemykseen. Valta käytetään "ylös" eikä "alas" (Warren, 2000, s. 46). Warren tekee eron "ylös" ja "alas" välille, eli oikeutetun ja perusteettoman voiman välillä. Warren väittää, että toisin kuin monet feministit ja ekofeministit ovat väittäneet, hierarkkisessa ajattelussa ei ehkä ole mitään luonnostaan ongelmallista (2000, s. 47). Hän tarkentaa, että arvodualismit sekä käsitykset ja suhteet vallasta ja etuoikeudesta, jotka hyödyttävät "ylhällä" olevia, voivat olla oikeutettuja, kun ne eivät ole sortavia. Toisin sanoen niitä käytetään oikeuttamaan "alhaalla" olevien pitäminen alhaalla (2000, s. 47). Esimerkiksi ihmiset käyttävät "ylös"-valtaa luontoon, jota pidetään "alhaisena", mutta tämä valta voi olla perusteltua, kun se on luonnon eduksi. Warren tarkentaa, että kun ylivallan käyttäminen vahvistaa "ylhällä" olevien valtaa tavoilla, jotka pitävät "alhaalla" olevat perusteettomasti alisteisina (mitä eivät kaikki vallankäyttötapaukset tee). Tällaiset käsitykset ja käytännöt vallasta ovat perusteettomia (2000, s. 47). Ihmisen ja luonnon tapauksessa perusteettomasta vallankäytöstä tulee luonnon hyväksikäyttöä.

Sortavan käsitteellisen viitekehyksen neljäs ominaisuus on se, että luodaan, ylläpidetään tai jatketaan käsitystä etuoikeudesta "ylös" kuulumiseen eikä "alas", mikä antaa "ylhällä" oleville korkeamman hierarkkisen arvon kuin "alhaalla"

oleville. Näin muodostuu hallitseva ja alisteinen kaksinaisuus. (Warren, 2000, s. 47.) Tämä tarjoaa "ylhäällä" oleville epäoikeudenmukaisia etuoikeuksia "alhaalla" oleviin nähden (Warren, 2000, s. 47). Joskus "alhaalla" oleville voidaan myöntää pieniä etuoikeuksia estääkseen heitä haastamasta "ylhäällä" olevien voimaa. Jos "ylhäällä" olevien etuoikeudet antavat heille systemaattisesti etulyöntiaseman "alhaalla" oleviin verrattuna, tulee etuoikeuksista osa painostavaa käsitekehystä. (Warren, 2000, s. 47.) Esimerkiksi Nausicaän tarinan maailmassa ihmiset ikään kuin antavat Fukain kasvaa, mutta ihmiset silti pyrkivät tuhoamaan ja hallitsemaan sitä.

Viides ominaisuus sortavalle käsitteelliselle viitekehykselle Warrenin näkemyksen mukaan on "dominoinnin logiikka" (engl. *logic of domination*), joka oikeuttaa ylivallan ja alistamisen. Tämä logiikan mukaan ylempiarvoisuus oikeuttaa alistamisen, antaa moraalisen oikeutuksen alistamiselle ja pitää "alhaalla" olevat alhaalla (2000, s. 47). Warren selittää, että "ylhäältä alas" -ajattelun kannalta ylivallan logiikka voi nostaa miehet ylös ja naiset alas, valkoiset ylös ja rodullistetut ihmiset alas, kulttuurin ylös ja luonnon alas sekä mielet ylös ja ruumiit alas (2000, s. 46). Hän jatkaa, että logiikka olettaa "ylhäällä" olevilla olevan jokin ominaisuus, joka "alhaalla" olevilta puuttuu, ja jonka perusteella "alhaalla" olevien alistaminen ylhäältä on perusteltua (2000, s. 47). Yhdistämällä miehen kulttuuriin ja korkeampaan arvoon, ja naisen luontoon ja alempaan arvoon, tämä logiikka antaa miehille ylivoiman alistaa naiset sosiaalisesti, poliittisesti ja taloudellisesti. Sama ajatus pätee luontoon. Nausicaän maailmassa luonnon hyväksikäyttö oikeutettiin ihmisen ylivallalla, mutta luonto ikään kuin lunasti oman voimansa takaisin syrjäyttämällä ihmisten elintilan. Nausikaassa tehdään myös kannanottoja hyväksikäyttöä ja riistoa vastaan, koska nyky-yhteiskunta on patriarkaalinen.

Feminismin ja environmentalismin täytyy huomata yhtäläisyydet maskuliinisen logiikan ja kulttuurin/luonnon vastakohtaa rakentavan kulttuurilogiikan välillä (Otto, 2012, s. 13). Tämä antaa kulttuurille luontoa korkeamman arvon ja sen seurauksena oikeuttaa ihmisen ylivallan ei-inhimillisen luonnon yli. Warren korostaa, että hän pitää käsitteellisiä viitteitä ennemminkin opittuina kuin geneettisesti ohjelmoituina (2000, s. 56). Hän väittää, että kokemuksellisen oppimisen avulla yksilöt voivat tarkastella uudelleen perususkomuksiaan, arvojaan, asenteitaan ja oletuksiaan (2000, s. 56). Jotta sorto ja ylivalta voidaan voittaa, painopisteen tulisi olla oppimisessa eikä naisten ja luonnon välisen yhteyden korostamisessa (Warren, 2000, s. 56). Nausicaä pyrkii opettamaan ihmisiä, jotta ihmiset eivät turhaa taistelisi luontoa vastaan. Ihmisillä ja luonnolla on tarkoituksensa.

Sama asetelma voidaan huomata Haasjoen teoksesta. Keskittyipä sitten väitettyyn luonnolliseen sukulaisuuteen naisten ja luonnon välillä tai tutkimalla, miten rotu, yhteiskuntaluokka, etnisyys ja sukupuoli rakentavat suhdettamme ei-inhimilliseen luontoon, Otto väittää, että päädyimme silti vahvistamaan kritisoimamme

käsitteelliset dualismit ja hierarkiat (2012, s. 14). Kuitenkin keskittyminen olennaiseen yhteyteen naisten ja luonnon välillä ja kaksinaisuus hallitsevan (valkoisen) mieskulttuurin ja alistetun nais- ja ei-valkoisen luonnon välillä on saanut osansa kritiikistä. Esimerkiksi Karla Armbruster väittää, että epätasapainoinen sukupuolen, rodun, lajin tai muiden identiteetin aspektien erojen korostaminen voi evätä ihmisen ja luonnon identiteettien monimutkaisuuden ja johtaa sorron tärkeys- tai syy-seuraussuhteen hierarkkiseen järjestykseen (1998, s. 98). Haasjoen Nausikaa on poikkeuksellinen sankari, jonka toiminta keskittyy feminiiniseen hoivaan eikä maskuliiniseen väkivaltaan. Suuri yleisö on vasta herännyt luontokatoon, mutta Nausikaa on ajan hermolla. Tuntuu kuin hän kysyisi, että mitä tapahtuu katastrofin jälkeen? Nausikaa ei myöskään selkeästi osoita, kuka on toimija ja kuka taas toiminnan kohde.

Ekofeministit ovat todenneet, että environmentalismin ja feminismin täytyy yhdistyä ymmärtääkseen sosiaalisen eriarvoisuuden ja ei-inhimillisen luonnon hyväksikäytön välisen yhteyden (Ortner, 1974, s. 75). Ortnerin mukaan miesten toimintojen, kuten metsästyksen ja sodankäynnin, arvostus johtuu niiden transsendenttisestä luonteesta verrattuna naisten kykyyn luoda elämää. Naisten äitiyteen liittyvät tehtävät asettavat heidät kulttuurisesti lähemmäs luontoa, mutta Ortner korostaa, että tämä yhteys on kulttuurinen näkemys eikä "luonnon tosiasia" (1974, s. 87). Naisten vapautuminen vaatii kulttuuristen näkemysten ja roolien muutosta, jotta sekä miehet että naiset voivat osallistua luovuuden ja transsendenssin projekteihin tasavertaisesti, linjassa kulttuurin ja luonnon välisen dialektiikan kanssa.

Ovatkohan Nausicaä ja Nausikaa koskaan vapaita, jos täydellistä luonnon ylittämistä ei voida koskaan saavuttaa? Pohdittaessa tätä on keskeistä huomata, että Ortnerin näkemys viittaa siihen, että täydellistä luonnon ylittämistä ei voida koskaan saavuttaa. Tämä tarkoittaa, että jos yhteiskunnassa ja kulttuurissa vallitsevat patriarkaaliset valtarakenteet ja luontoon liittyvät hierarkiat jatkuvat, vapauden tavoittelu voi olla haasteellista. Vaikka täydellistä luonnon ylittämistä ei ehkä voida koskaan saavuttaa, Nausicaä ja Nausikaa osoittavat, että vapaus voi ilmetä toiminnassa ja pyrkimyksissä ymmärtää ja kunnioittaa luonnon monimuotoisuutta. Vapaus voi myös olla kykyä muuttaa kulttuurisia näkemyksiä ja rooleja, jotta sekä miehet että naiset voivat osallistua tasa-arvoisesti luonnon ja yhteiskunnan hyvinvointia edistäviin projekteihin.

4 PÄÄTÄNTÖ

Tarkastelin maisterintutkielmassani Pauliina Haasjoen runoteosta *Nausikaa* uudelleenkirjoittamisen näkökulmasta ja vertasin teosta Hayao Miyazakin mangasarjaan *Tuulen laakson Nausicaä*. Tutkielmassa kiinnostukseni kohdistui erityisesti siihen, miten Haasjoen teoksessa rakentuu ”uusi” Nausicaä, ja miten se vertautuu Miyazakin teoksen sankarittareen. Tutkielmani teoriatausta koostui ekokriittisestä, ekofeministisestä ja posthumanistisesta kirjallisuudentutkimuksesta. Hyödynsin tutkimuksessani myös Gérard Genetten termistöä ja teoriaa hypertekstuaalisuudesta. Tutkimusmetodina oli lähiluku teoriataustan, eli ekokritiikin, ekofeminismin ja posthumanismin, tukemana.

Haasjoki Haasjoen Nausikaan hypertekstuaalisuuden muoto on transpositio eli vakava muunnos. Siinä eri hypotekstien ainekset sekoittuvat keskenään. Tässä tutkimuksessa huomioitiin vain yksi hypoteksti, eli *Tuulen laakson Nausicaä*. Nausikaan hahmo on saanut vaikutteita useista eri teoksista. Haasjoen teoksen edetessä runoista muotoutui ”uusi” Nausikaa. Nausikaan hahmossa oli havaittavissa vaikutteita useista eri hypoteksteistä, mutta teoksen edetessä hän kasvoi omaksi hahmokseen. Sekä Nausikaan että Nausicaän voima kiteytyy hoivaan, joka heijastuu vahvasti myös tässä kokoelmassa.

Nausicaä ja Nausikaa ovat luonteenpiirteiltään ja ominaisuuksiltaan hyvin samankaltaisia. Molemmat ovat omien tarinoidensa sankarittarina ”valitun” asemassa. Nausicaän oletetaan olevan se, joka tuo rauhan ja turvan ihmiskunnalle ja palauttaa menetetyt yhteydet luontoon. Nausikaalla on myös paineita, koska hän joutuu murehtimaan yksin. Molemmat henkilöhahmot toimivat siis ihmisten ja luonnon välisenä rauhan neuvottelijoina. Myös eroavaisuuksia löytyy. Esimerkiksi Haasjoen Nausikaa on vielä syvemmin osa luontoa kuin Miyazakin Nausicaä, sillä Nausikaa on luontoa. *Tuulen laakson Nausicaä* -mangasta on poimittu vain osia, kuten temaattisia aiheita sekä Nausicaän ulkonäkö- ja luonteenpiirteitä. Haasjoki on vienyt ajatuksen Nausicaästä pidemmälle, josta syntyi Nausikaa.

Kuten monissa muissakin laadullisissa tutkimuksissa, on tärkeää huomioida tutkijan subjektiivinen rooli. Runot ovat luonteeltaan hyvin tulkinnanvaraisia, ja jokaisella lukijalla on oma kokemuksensa. Vaikka Nausikaan hahmo koostuu useista eri hypoteksteistä, hän silti kasvaa omaksi hahmoksi, kuten Haasjoen teoksesta voidaan huomata.

Maisterintutkielman aiheesta voisi tehdä useita eri jatkotutkimuksia, kuten tutkia laajemmin Haasjoen ja Miyazakin tuotantoa tai tarkastella muita uudelleenkirjoitettuja teoksia. Itseäni kiinnostaa erityisesti ympäristökasvatuksellinen näkökulma peruskoulussa ja lukiossa. Olisi mielenkiintoista toteuttaa tutkimus, jossa kouluissa luetaan erilaisia teoksia ympäristöteemaan liittyen. Miten tämä lisää lasten ja nuorten ympäristötietoisuutta? Esimerkiksi *Nausikaa* ja *Tuulen laakson Nausicaä* lukiemalla voi herättää keskustelua ja syventää ymmärrystä ympäristöhaasteista. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on opettaa ihmisille kestävä elämäntapaa ja toimintaa, jotta voimme säilyttää luonnonvarat ja ympäristön terveenä tuleville sukupolville. Se auttaa meitä ymmärtämään, miten omat valintamme vaikuttavat ympäristöön ja miten voimme vähentää ekologista jalanjälkeämme. (Lahtinen, 2022.) Ympäristökasvatuksen harjoittaminen kirjallisuuden avulla on erinomainen tapa herättää ympäristötietoisuutta ja edistää kestävä ajattelua. Kirjallisuus tarjoaa mahdollisuuden tutkia luontosuhdetta, ympäristöön liittyviä haasteita ja ekologisia teemoja monipuolisesti.

LÄHTEET

Kohdetekstit

- Haasjoki, P. (2022). *Nausikaa*. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2008a). *Tuulen laakson Nausicaä: 1*. Sangatsu Manga.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2008b). *Tuulen laakson Nausicaä: 2*. Sangatsu Manga.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2009a). *Tuulen laakson Nausicaä: 3*. Sangatsu Manga.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2009b). *Tuulen laakson Nausicaä: 4*. Sangatsu Manga.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2009c). *Tuulen laakson Nausicaä: 5*. Sangatsu Manga.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2009d). *Tuulen laakson Nausicaä: 6*. Sangatsu Manga.
- Miyazaki, H. & Valkama, H. (2009e). *Tuulen laakson Nausicaä: 7*. Sangatsu Manga.

Muut lähteet

- Canavan, G. & Robinson, K. S. (2014). *Green Planets: Ecology and Science Fiction*. Middletown: Wesleyan University Press.
- Curtis, C. P. (2010). *Postapocalyptic Fiction and the Social Contract: We'll Not Go Home Again*. Lanham: Lexington Books.
- Garrard, G. (2004). *Ecocriticism*. London: Routledge.
- Genette, G. (1982). *Palimpsestes: Littérature au second degré*. Pariisi: Editions du Seuil, collection Essais.
- Genette, G., Doubinsky, C. & Newman, C. (1997). *Palimpsests. Literature in the Second Degree*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Snyder, G., & Tähtinen, T. (2010). *Erämaan opetus*. Savukeidas.
- Haraway, D. J. (2016). *Staying with the trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press.
- He, Q. & Silliman, B. R. (2019). Climate change, human impacts, and coastal ecosystems in the Anthropocene. *Current Biology*, 29(19), R1021-R1035.

- Kawentar, R. & Noor, R. (2021). Manga As Educational Material for Children About Environment Through Hayao Miyazaki's Manga Nausicaa: Of the Valley of The Wind. *E3S Web of Conferences* (Vol. 317, p. 03013). EDP Sciences.
- Karkulehto, S., Koistinen, A. & Ugron, N. (2022). Planetary activism at the end of the world: Feminist and posthumanist imaginaries beyond Man. *European Journal of Women's Studies* 2022, Vol. 29(4), 577–592.
- Koistinen, A. & Karkulehto, S. (2021). Kohti planetaarista tuntua : feministis-posthumanistinen uudelleenkuvaus ja etiikka ihmisen jälkeen. *Niin & näin*, 28(1), 62-72. <https://netn.fi/node/7954>
- Kortekallio, K. & Ovaska, A. (2020). Lähilukeminen ennen ja nyt: Ruumiillisia, ympäristöllisiä ja poliittisia näkökulmia. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 17(3), 52–69. <https://doi.org/10.30665/av.95530>
- Lahdelma, T. (1986). *Vapahtajaa etsimässä. Evankeliumit Endre Adyn lyriikan subtekstinä vuoteen 1908*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lahtinen, T., Grünthal, S. & Värri, V. (2022). Kirjallisuus ja lukeminen ympäristökasvatuksessa. *Joutsen / Svanen. Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja, 2022*, 51. <https://doi.org/10.33346/joutsensvanen.121662>
- Lahtinen, T. & Lehtimäki, M. (2008). *Äänekäs kevät: Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lummaa, K. (2017). Antroposeeni: ihmisen aika geologiassa ja kirjallisuudentutkimuksessa. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2017(1), 68–77. <https://doi.org/10.30665/av.66194>.
- Lummaa, K. & Rojola, L. (2014). Mitä posthumanismi on? *Posthumanismi*.
- Lyytikäinen, P. (1991). Palimpsestit ja kynnystekstit: Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus. *Intertekstuaalisuus : suuntia ja sovelluksia*.
- Makkonen, A. (1991). Onko intertekstuaalisuudella mitään rajaa? *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Helsinki: SKS, s. 9–31.
- Malthus, T. R. & Stimson, S. C. (2018). *An Essay on the Principle of Population: The 1803 Edition*. Yale University Press.
- McCarthy, H. (2006). *500 manga heroes & villains*. Collins & Brown.
- Mirenayat, S. A., & Soofastaei, E. (2015). Gerard Genette and the categorization of textual transcendence. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(5), 533.
- Moraru, C. (2001). *Rewriting. Postmodern Narrative and Cultural Critique in the Age of Cloning*. Albany: State University of New York Press.
- Niinistö, V. (2023.) "Kaltaisuutemme, eleittemme vastaavuus, peilaavuutemme" -

- Itserefleksiivisyys osana lajienvälisten suhteiden kuvausta Pauliina Haasjoen runoteoksessa Nausikaa. *Tiedelevhti Hybris*, Eläin 1/2023.
- Otava. (2023.) Pauliina Haasjoki. Haettu 27.7.2023 osoitteesta <https://otava.fi/kirjailijat/pauliina-haasjoki>.
- Palmer, C. (2014). Ordinary Catastrophes: Paradoxes and Problems in Some Recent Post-Apocalypse Fictions. *Green Planets: Ecology and Science Fiction*. Gerry Canavan and Kim S. Robinson. (toim.) Middletown: Wesleyan University Press. 159-175.
- Pan, Y. (2020). Human–Nature Relationships in East Asian Animated Films. *Societies (Basel, Switzerland)*, 10(2), 35. <https://doi.org/10.3390/soc10020035>
- Plumwood, V. (1994). *Feminism and the mastery of nature*. Routledge.
- Sedgwick, E. K. (1997). Paranoid Reading and Reparative Reading or, You’re so Paranoid, You Probably Think This Introduction Is about You. *Novel Gazing: Queer Readings in Fiction*. Ed. Eve Kosofsky Sedgwick. Durham, NC: Duke University Press, 1–37. DOI: 10.1215/9780822382478-001.
- Tammi, P. (1991). Tekstistä, subtekstistä ja intertekstuaalisista kytkennöistä. *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Helsinki: SKS, s. 59–103.
- Tieteen termipankki. (2023a). Kirjallisuudentutkimus: hyperteksti. Haettu 22.6. osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:hyperteksti>.
- Tieteen termipankki. (2023b). Kirjallisuudentutkimus: palimpsesti. Haettu 22.6. osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:palimpsesti>.
- Tieteen termipankki. (2023c). Tekstuaalitieteet: uudelleenkirjoitus. Haettu 22.6. Osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tekstuaalitieteet:uudelleenkirjoitus>.
- Warren, K. J. (2000). *Ecofeminist Philosophy: a Western Perspective on What It Is and Why It Matters*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Žižek, S. (2009). *First as Tragedy, Then as Farce*. London: Verso.

